

40235. M.M.H.

Kdor se ne naroči, naj sešitek najpozneje v 8 dneh vrne!

1914

Izhaja dvakrat na mesec.

1

S **VETOVNA** **VOJSKA**

I. **AVSTRIJA · SRBIJA** **ČRNA GORA**

VSEBINA: Prvi strel. — Ferdinandovo varstvo. — Smrt nekronanega kralja Srbije. — Krvavi srbski prestol. — Srbija, kako si krvaval — Črna nehvaležnost. — Odločilni dnevi v Srbiji. — Kocka je padla: vojska! — Srbija odgovori Avstriji. — Zadnje ure v Belgradu. — Razpoloženje med srbskim ljudstvom. — Srbska armada. — Moč in ureditev srbske armade. — Slika srbskega vojnega pozorišča. — Prerokovanje o Srbiji. — Framasonska roka. — V tretje gre rado. — Prvi boji. — Način srbskega bojevanja. — Slovenski častnik o načinu srbskega bojevanja. — Prvi boji pri Belgradu. — Boji za šabac. — Podrobnosti o bojih pri šabcu. — Mesto šabac. — Zakaj so se naše čete umaknile iz šabca. — Boji pri Višegradu. — Ob Drini. — Črtice.

POZOR! Nadaljnje sešitke pošljemo samo onim, ki naš **POZOR!** katalož naročnino 3 K za 6 sešitkov vnaprej!

Urejuje Iv. Podlesnik · Založila Katoliška Bukvarna

Cena 60 v., četrtletna naročnina (6 sešitkov) 3 krone

Na bledem konju divje jaha smrt,
zastavo v rokah — s truge črni prt,
reži se v živi svet in krohota,
da ji čeljust koščena klopota:

»Gostija, ki je svet še videl ni,
pijače čezinčez; človeška kri,
in godci: sabelj žvenk in grom topov
in pevkuje: stok sirot in jok udov.«

»Na goste vabim: danes god je moj,
družice tri pa vabijo z menoj,
vse zale, ljubke, sladke, kakor jaz,
prisrčne, mile, kakor moj obraz.«

»Iz bronra prva plašč ima sešit,
lase iz sulic, jeklo mesto kit,
v očeh svinčenih plamen se kadí,
z železnih prstov se ji kri cedi.«

»In druga lepa, kakor volkodlak,
in jasna, kot jesenski mlajev mrak,
objame te in drob se v ognju vžge,
poljubi, smrtni pot te oblije.«

»Pa tretja: votlo vdrto nje oko,
viseča ustna, koža, kost samo;
brez solz, vročnica sproti jih suši,
brez stoka, brez glasu — ni zanj moči.«

»Hej, to bo ples, le dvigajte peté,
najčvršči prezalci že vkup hite:
kragulj in krokar in krdel pestovk
in gladni črv in krvizeljni volk.«

»Družice moje so zares brhké,
zagledaš jih, lasje se ti ježé.
Na delo Vojska, Kuga, Lakota! — — —
V krohotu bela smrt naprej divja.

Na križu Jezus sredi grobnih leh,
na ustnah mir, ljubezen v očeh,
roke prostira, celi svet objet.
na svojem sladkem srcu ga ogret:

»Nimaš jih, svet, skrbi tako črnih,
ni je, Adamov sin, ni je bolezní,
da ne preženeš jih, ne preboliš je,
če se okoplješ v moji ljubezní.

Nimaš solzâ jih, solzna dolina,
da jih moj dihlej ne posuši,
nimaš je rane, da je ne izceliš,
če jo omije Rešnja Kri.

Nimaš, srce, je bolečine,
da ti na mojem srcu ne mine,
Nimaš ga groba, kruta smrt,
da ne bo enkrat spet odprt.«

—————

Prvi strel.

Ze več let sem so se zbirali nad evropskimi državami črni oblaki, ki so obetali, da bo iz njih grmelo in se bliskalo. S čudovito naglico so se države oboroževale in pomnoževale svoje armade. Najmodernejša orožja, topovi in zrakoplovi; veličanske ladje, brezžični brzojav, Zeppelin in sploh vse, kar je izumila v zadnjih desetletjih tehnika, vse, vse se je pripravljalo v službo vojski, da ji bo godlo in pelo, svetilo in pomagalo, ko se bo odpravila na tisti obetajoč se dan, na krvavi ples.

Med državami so se sklepala in razdirala prijateljstva. Tam, kjer niso bila srčna čutila nagnjenj dovolj močna, tam je pomagal denar vezati sklepe prijateljev. Na drugi strani pa je zopet denar pomagal buditi sovraštvo med državami.

Evropa, ne, ves svet je bil podoben vasi, v kateri so sprti sosede med seboj; v kateri ne zaupa več človek človeku. Avstrija, Nemčija in Italija so se združile na eni strani, Anglija, Rusija in Francija pa na drugi. To so evropske velesile, ki so tekmovalle med seboj, da si pridobe še druge manjše države, na balkanskem polotoku zlasti in drugod po Evropi.

Vse je bilo pod razvitkom dogodkov tako napeto, da je čut, da mora nekaj priti, da se mora iz teh oblakov razviti vihar, preveval že srca ljudstev v od sveta najbolj oddaljenih krajih.

In prišla je tista usodepolna nedelja, 28. junij 1914!

Alarm za svetovno vojsko je bil ta dan!

Padel je prvi strel na avstrijskih tleh v Sarajevu.

Srčna kri dveh, ki so jih avstrijski narodi tako zelo ljubili, je omočila zemljo in iz zemlje je vzrastla roža kreposti. Rodila je ta roža cvetove junaštva, požrtvovalnosti, edinosti, krščanske ljubezni in še mnogo drugih lepih.

Srčna kri Ferdinanda in Zofije je dala semena tej lepi roži. Saj sta bili srca teh dveh plemenitih tako polni vseh teh kreposti! Saj je bilo njuno visoko zvanje, da sta z lastnimi zgledi in gorečimi molitvami vzgajala avstrijske narode k tem krepostim.

Padel je strel in Evropa je strepetala.

Sarajevo, majhno mesto med evropskimi mesti, je postalo kraj, na katerega so se obrnile naenkrat oči celega sveta.

Srbija, najeti agent Anglije, Rusije in Francije, je izvršila izvrstno dano ji naloge. Z bombami in revolverji je oborožila morilce in jih poslala na avstrijska tla.

Svetovna vojska je bila tisti dan pričeta.

Bombe in revolver so bila prva orožja. Kanoni, mine, zrakoplovi, bajoneti in drugo je prišlo mesec pozneje na vrsto.

Avstrijski narodi so vstali in prijeli za meč. V nestrpnem pričakovanju so zrlili na cesarski Dunaj, zrlili na sivolasega svojega vladarja, ki je res kot svečenik še v teh žalostnih dneh poizkusil z ljubeznijo in naročil pisati Srbiji, da naj obžaluje strašno dejanje, opusti sovražnosti — in pozabljeno bo.

Prišel je odgovor, da ne.

Tedaj pa si je naš vladar umil roke, obrnil se do svojih narodov in jih opozoril na krvavo daritev, ki jo imajo doprinesti.

Narodi so dvignili meče. Vsi edini kot en mož.

Res, cerkvi je bila podobna tiste dni Avstrija. Cerkvi, v kateri so zbrani najrazličnejši ljudje, ki pa pozabijo na razprtje med seboj in so srca vseh obrnjena k Onemu, ki kraljuje nad nami.

Zelo veličastni so bili tudi dnevi, ko je šla med avstrijske narode poslanica cesarjeva »Mojim narodom« in so vstala ljudstva, pripravljena v boj za

Boga, domovino in cesarja.

Takrat smo goreče čutili, kaj je krščanska misel, kakšna čuda rodi.

En strel — dve žrtvi.

Prvi strel svetovne vojske, kateremu so v par mesecih sledili milijoni drugih strel, še strašnejših, še grozovitejših.

Dve žrtvi. V par mesecih svetovne vojske so jima sledili stotisoči.

Kri dveh src je omočila zemljo. V par mesecih je prelite krvi, da bi zbrana bila večja kot je Sava ali Donava.

Majhno mesto Sarajevo. Samo nekaj dni si vzbudilo pozornost sveta nase. V par mesecih že so padala mesta, večja in bogatejša, svetovna mesta, da je svet gledal s trepetom nanje.

En vladar mnogih narodov. Napisal je pismo svojim narodom: Srčna moja želja je bila, da bi leta, ki mi jih je še odločil Bog, preživel v miru...

In vstali so kralji in cesarji, mogočni, in klicali narode v boj.

Prvi strel je storil vse to.

* * *

Smrt se je medtem pripravljala na veliko delo.

Poslala je vojsko.

Poslala je bolezn.

Poslala je lakoto.

Sama pa je brusila koso in padale so in še padajo žrtve kot jih še ni videl svet...

Proti smrti pa so vstale krščanske kreposti.

Junaštvo. Goreča vera. Požrtvovalnost in ljubezen. Usmiljenost in zatajevanje. Up v Boga, zaupnost v njegovo pomoč.

Peklo je poslalo svoje hlapce: lakomnost, neusmiljenost, krvoželjnost, surovost, grozovitost, laž.

Vnel se je velikanski boj: vojska sveta, vojska src, vojska neba in pekla.

Vse te vojske so si izbrale zemljo, morje in zrak za prostor krvavemu plesu.

Kdo bo zmagal?

Že je Bog še strašneje kaznoval ljudstva. Vesoljni potop nam priča o tem. Upajmo, da bo tudi v tem strašnem viharju rešil svoje.

Prosita za nas, Ferdinand in Zofija! Saj sta bila vidva prvi žrtvi, prva junaka!

Ferdinandovo varstvo.

(Domoljub.)

Strašno veličasten pogreb ima Franc Ferdinand. Nad 20 milijonov oboroženih mož in fantov — cvet cele Evrope — grozo vzbujajoči pogrebci; nebo rdi od strel, ogenj zažganih trdnjav in mest prodira oblake, — bliski in požari svetijo ob tem strahotnem pogrebu; grom topov in pušk pretresa zemlji srce, in v divjih glasovih, ki oznanjajo strah in trepet, odmeva od nebesnega oboka; — salve v pozdrav kruto umorjenemu, nepozabnemu rajniku. Za vsako njegovo kapljo krvi se jih prelijejo nešteti curki; za vsako solzo, ki jo točijo za njim mlade sirotice, — potoki solz. Cela Evropa plače! To je pogreb.

Razjarjena volja avstrijskih narodov, do srca zadeta ljubezen do vladarja in domovine kliče k pogrebu z vojno trombo, z žvenketanjem bridkih sabelj, s trdim, pogumnim korakom naše armade, ki se zemlja stresa pod njo in ki gre iskat pravice in zahtevati stalnega miru od sovražnika. Plah se stiska v kotu verolomni, zavratni Srb in njegov ničvredni pajdaš. H »krvavemu pogrebu« svojih žrtev mora in ž njima vred bo moral zakopati za vedno svoje divje sovraštvo, svoje morilne namene in svoje srbstvo, da mu ne ostane več sledi na zemlji. Ne bo mu pomagalo, da mu vstaja Rus na pomoč, tisti Rus, ki ga je hujskal in podpiral, ki je zlorabljal njegovo narodno zavest, da bi se pripravila razdrobitev naše države in uničenje zlasti nas katoliških Slovencev in Hrvatov. Prišlo je drugače. Avstrija edina, močna in ž njo njena zaveznica prodirata kot hudournik naprej med sovražnike in ne more biti nobene dvojbe, da bodo ti temeljito premagani. Prišlo je hitreje, nego so se nadejali. Navdušenje, ki je držalo našo armado kvišku pod sivim Radeckim, je zopet oživelo. Avstrija je mlada, čila, nezlomna, in krvavi ples jo še bolj pomladi in prerodi. Žrtev bo hudih in obilnih, toda te žrtve bodo seme, ki bo iz nje vzklila doba miru in dela, doba blagostanja, doba notranjega reda na temelju enakopravnosti vseh narodov, ki se sedaj v skupni nevarnosti kot bratje boré za skupno domovino.

Bog je z nami! Franc Ferdinand s svojo soprogo prosi za nas, moli za blagoslov naši armadi, za tolažbo našim ženam in materam! Po zmagi gredo naši fantje in možje pod njegovim varstvom.

Smrt nekronanega kralja Srbije.

Dne 10. julija, torej še pred izbruhom vojske med Avstrijo in Srbijo, je prišel zvečer ob 5. uri v avstro-ogrsko poslanništvo v Belgradu ondotni ruski poslanik pl. Hartwig. Avstro-ogrski poslanik pl. Giesl ga je sprejel in se razgovarjal z njim. Med pogovorom pa se je ruski poslanik naenkrat zgrudil na tla. Poslanik pl. Giesl je skočil k njemu in ga vzdignil na divan. Poklical je tudi zdravnika, ki je kmalu prišel. Toda takoj po prihodu zdravnika je poslanik pl. Hartwig izdihnil. Še dva druga zdravnika, ki sta bila poklicana, sta dognala, da je ruski poslanik umrl, zadet od kapi na srce. Medtem je prišla tudi hči ruskega poslanika.

Truplo ruskega poslanika je bilo prepeljano še tisto noč v poslopje ruskega poslanništva.

Pogreb ruskega poslanika v Belgradu je bil nad vse veličasten. Ruski car je dovolil, da se pokoplje poslanik v Belgradu. Vse srbsko vojaštvo, ki se je nahajalo v Belgradu, se je udeležilo pogreba. Neštivilna množica vencev je pokrivala krsto. Med venci je vzbujal posebno pozornost oni, ki ga je položila na krsto srbska vlada. Trakovi tega venca so nosili napis: »Ne pozabnemu prijatelju Srbije«. V glavni cerkvi v Belgradu, kjer je bila krsta z umrlim blagoslovljena, je imel nagovor metropolit. Mestna občina v Belgradu je dala napraviti poseben časten grob. Ob grobu pri pokopu je imel govor belgrajski nadžupan. Vsi pogrebni obredi so trajali nad štiri ure. Med pogrebci sta bila tudi oba princa, prestolonaslednik in njegov brat.

Ruski zunanji minister Sasonov je brzojavil v Belgrad, da si šteje Rusija v posebno čast, da je njen poslanik pokopan v Srbiji.

Nikolaj Henrikovič pl. Hartwig je bil velik Rus, zato nasprotnik Avstrije in

Nemčije in prijatelj Francije. Zelo tesno prijateljsko razmerje ga je vezalo z ruskim poslanikom v Parizu Izvoljskim. Izvoljski je ob pričetku sedanje svetovne vojske baje dejal, da je to — njegova vojska. Hartwig je že večkrat spravil svetovni mir v nevarnost. Zlasti za časa albanske krize. Bil je zelo izobražen mož, ki je govoril mnogo jezikov, se pečal z umetnostmi, zlasti glasbo. Močne, lepe postave je bil in zlasti rad in zelo dobro je igral glasovir.

Srbijo je vodil pravzaprav on. Kot poslanik Rusije, zaščitnice Srbije, je imel pri srbski vladi odločilen vpliv.

Bil je nekronani kralj Srbije.

Morda je bila glavna njegova naloga, pridobiti Srbijo kot poslušnega agenta za trojni sporazum.

Govorilo in pisalo se je, da je segala krvava sled sarajevskega umora iz Sarajeva v njegovo poslaniško palačo v Belgradu. Pisalo se je tudi, da mu je tisti večer pred smrtjo avstro-ogrski poslanik tekom pogovora dokazal, da je vedel on že mnogo prej o namenih sarajevskega umora.

Brezdvomno bo o tem na podlagi neovrgljivih dokazov govorila zgodovina.

Mi gledamo sledeča dejstva:

Malo dni po umoru v Sarajevem umrje največji sovražnik Avstrije, voditelj Srbije, v poslaništvu Avstro-Ogrske, torej na avstro-ogrskih tleh, v rokah avstro-ogrškega poslanika.

Ali ni bil on prva žrtev Rusije in Srbije v tej vojski?

Ali ni Bog udaril v sovražnih vrstah Avstrije prvega onega, ki je imel vpliv na srbsko in rusko krono in izrabljal ta vpliv v to, da je podžigal ogenj sovraštva do Avstrije?

Ni mu bilo dano, da bi gledal prve sadove svojega pogubnega dela, začetek vojske.

Pa prizanešeno mu je bilo tudi, da bi gledal na zemlji sadove tega dela — srbske in ruske poraze.

Smrt je zamahnila s še iz Sarajeva krvavo svojo koso in padla je nekronana glava kralja Srbije, enega prvih voditeljev gibanja, ki je provzročilo svetovno vojsko.

Smrt! Dana ti je bila naloga, da si začela zbirati pred nebeškim prestolom nedolžne in krive na odgovor.

Ampak to je bil šele začetek! Stotisoči so jim sledili.

Krvavi srbski prestol.

Prednik sedaj v Srbiji vladajoče rodbine Karagjorgjevičev, Jurij Petrovič, pozneje imenovan Črni ali Kara, se je rodil nekako med letom 1760. in 1770. v vasi Višavi, okraj Kragujevac, kot sin kmeta Petronija. Takrat je bila Srbija še pod turško oblastjo in Turki so kakor povsod tudi tu vladali s trdo roko. Ni bilo vedno lahko ustreči spahiji, in kdor je imel kak vzrok, bati se za svojo glavo, je zbežal v gore. Tako tudi Petronij, ki je šel v topolske gore, kamor ni segala spahijeva moč, ker so bili ondi gospodarji hajduki. To so bili nezadovoljneži, ki so živeli od plena in četovanja in s katerimi so se družili različni klateži, ki so izvrševali umore in druge zločine. Petronij je bil tedaj med hajduki varnejši nego pod spahijo ter se je pečal z živinorejo in mešetarstvom. Medtem pa mu je sin dorastel v krepkega mladeniča.

Leta 1787. je vzplamenel v Srbiji upor, v katerem je sodeloval tudi mladi Jurij. Toda moč turške vojske je bila tedaj še neoslabljena, Avstrijci pa, na katere se je Srbija zanašala, niso prišli. In tako Juriju Petroviču ni drugega preostajalo, nego pobegniti; pobral je vse svoje premično premoženje in živino in po varnem potu odšel do Save. Spremljal ga je njegov osivel oče. Čim bolj so se približevali Savi, tem tesneje je postajalo starčku pri srcu in svetoval je sinu, naj se vrnejo. Ko so končno dospeli do Save, se je stari uprl sinovi volji in ni hotel dalje. Mladi Jurij je vzkripel: »Kaj, mar naj doživim, da bi te Turki mučili do smrti?! Bolje, da te takoj usmrtime!« To rekši potegne pištolo in ustreli očeta, hlapcu pa zapove, da ga ubije do smrti, ker se je še gibal.

Neka srbska narodna pesem opeva ta čin...

Ko je Jurij to delo mirne duše izvršil, je šel v bližnjo vas in velel ondi kmetom, da mu pokopljejo očeta in proslave njegovo smrt z običajno gostijo.

Nato je podaril svojo živino kmetom, ker menda ni našel kupca, in šel preko Save na Ogrsko, kjer je vstopil v armado. S srbskimi prostovoljci je prišel kasneje nazaj v Srbijo, kjer se je boril proti Turkom. Pri tem je napredoval do stražmojstra. Kmalu pa se je naveličal vojaške službe ter odšel v gore k hajdukom. Pa tudi tam ni bilo zanj, zato se je poravnal s svojim prejšnjim polkovnikom Mihaljevičem in zopet vstopil v cesarsko vojsko v prostovoljni zbor.

Ko se je l. 1791. po miru v Sistovi ta zbor razpustil, se je moral Jurij lotiti mirnega posla in postal je gozdarski paznik v pravoslavnem samostanu Krušedolu v Sremu. Ko je kasneje Hadži Muštafa, kateriga se Jurij ni imel za kaj več bati, postal paša v Srbiji, se je Jurij vrnil v domovino in ostal v Popoli kot trgovec z živino.

Samovolja turških gospodarjev je postajala čimdalje neznosnejša, zlasti tedaj, ko so se janičarji polastili vse oblasti. Niti paša, niti spahij, ne knezi in ne kadiji niso imeli veljave; janičarji so postali neomejeni tirani. Raditega je nastopilo ono, do česar je moralo priti: kar je še med prebivalstvom imelo kaj moči in življenja v sebi, je pobežnilo v gore med hajduke.

Jurij je postal janičarjem sumljiv in nekega dne je prišla njihova četa po njegovo glavo. Jurij je ravno seganjal skupaj svinje, s katerimi je trgoval z monarhijo, ko je opazil bližajoče se Turke. Pobežnil je v gore in zopet postal hajduk. Ker je bil eden najbogatejših in najzanesljivejših, je njegov vpliv hitro rasel in kmalu je postal hajduški vodja za celokupno šumadijsko okrožje. Taki vodje so bili v vsakem okraju, in da bi mogli sporazumno delati, so bili prisiljeni, izbrati si poglavarja. Najprej so hoteli to čast podeliti pravemu hajduku, a so ta načrt opustili, ker se jim je zdelo pravilnejše, da se poglavarstva čast poveri enemu izmed knezov, in izvolitev je padla na kneza Teodozija. Ta je pa izvolitev odklonil in predlagal Jurija, češ da bi ta bil baš pravi mož za to čast, ker se je pečal z mirnim delom, obenem pa bil hajduk.

In tako je bil Jurij izvoljen za vrhovnega glavarja. Toda izprva njegova moč

ni segala preko šumadijskega okraja, ker se hajduški vodje drugih okrajev niso hoteli odreči svoji oblasti in so se malo menili za Jurija. A Jurij, ki si je kmalu privzel pridevek »črni« ali »Kara«, je bil spodoben, da si sam razširi moč in oblast. Že po svojem obrazu in rasti je vzbujal strah. Bil je tih in mrk, samo kadar se je napil, je govoril in plesal kolo. Nosil se je po kmečko, s hlapci je oral, sekal šumo, delal v mlinu in v potoku Jasinici lovil ribe. Denar je imel nanj privlačno moč. Čitati in pisati ni znal. Časih je bil krut in maščevalen. Na hišnih vratih je dal obesiti svojega brata in ubil je kneza Teodozija, ki ga je bil predlagal za kneza.

Leta 1806. je prišlo na Balkanu do splošnega upora. Karagjorje se je odlikoval v boju. Najprej pri Pečki, potem pa pri Mišarju blizu Šabca, kjer je potolkel Turke. Vsled izdaje je dne 12. decembra 1806 padel Belgrad; res, da samo spodnje mesto, toda še istega meseca se je morala trdnjava vdati. Karagjorje Belgrada ni dovolil opleniti ter je neusmiljeno kaznoval one, ki so se pregrešili proti tej prepovedi: dal jih je raztrgati na štiri dele ter kose teles obesiti na mestna vrata. Solimanu, belgrajskemu paši, je dovolil svoboden odhod, nakar je paša 7. marca l. 1807. v spremstvu 200 janičarjev in številnih turških družin odšel iz mesta. V varstvo mu je bila dodeljena srbska eskorta. Zunaj belgrajskih vrat je ta eskorta padla po svojih varovancih in vse do zadnjega poklala. To izdajstvo je bilo znamenje za Srbe, da izvedejo v Belgradu splošno klanje. Dva dni se je plenilo in morilo, tako da je komaj kak Turek ostal živ.

Dne 7. februarja istega leta je padel Šabac, kjer so se dogodila prva krvološtva; v juniju so padle Užice, tako da je bila vsa dežela v srbskih rokah, t. j. v rokah različnih »gospodarjev«, med katerimi je bil najmočnejši Karagjorje. Njegova oblast se je raztezala nad celo šumadijo pa do Belgrada in Kragujevca.

Da se »gospodarjeva« vojaška uprava deloma omeji, deloma pa ustvari protitež, se je osnoval »svet« s sedežem v Belgradu. Pa ta »svet« ni bil kos »gospodarjevi« oblasti, ker so bili svetniki odvisni od »gospodarja«. Še istega leta (1807) so vdrli v Bosno, da bi jo vzeli. A bili so te-

peni in Turki so osvojili vse ozemlje na desni strani Morave.

Ker so uvideli, da tako razbiti ne bodo ničesar dosegli, so sklenili izvoliti skupnega poglavarja, in izvolitev je padla na Karagjorje. Ker se pa ostali vodje niso hoteli podvreči, so se v »svetu« vršili hudi boji radi nasprotujočih si interesov.

Ko so se leta 1809. v balkanske zmede vmešale evropske države, je prišlo v »svetu« do preloma. Leto kasneje se je zopet poizkušalo, da bi z rusko pomočjo osvojili Bosno, toda tudi topot jim ni uspelo. Karagjorje je pa znal lokavo odvrniti zle posledice, nakar je njegov vpliv tako zrastel, da je leta 1811. vso oblast vzel v roke in bil imenovan za vrhovnega vojskovodjo v vojnem času. Pri tem je Rusija, ki je tedaj v Belgradu vzdrževala en svoj polk, založila svojo besedo. Kmalu nato je Napoleon vrgel bakljo vojnega požara v Rusijo in ruski car je imel sedaj druge skrbi nego brigati se za Srbijo. Karagjorje se ni mogel več upirati Turkom; pustil je Srbijo na cedilu in v oktobru 1813 pobežnil v Avstrijo. A kmalu je padel Turkom v roke, ki so ga zaprli v Besarabijo, pa ga brž zopet izpustili.

Vojvoda Miloš Obrenovič, ki svojih ni hotel zapustiti v stiski, je ostal v deželi ter se pri Takovi vdal Turkom in si tako rešil življenje. Toda leta 1815. se je uprl, zmagal in postal vladar Srbije.

Ta preobrat Karagjorji ni dal miru in s črnimi načrti se je leta 1817. vrnil v Srbijo. Ker Milošu seveda ni bilo po volji, da bi izgubil svojo težko pridobljeno oblast, je dal svojega tekmeča Karagjorgja na Adžagni pri Smederevu umoriti.

Karagjorjev sin Aleksander, rojen leta 1806. v Topoli, je nato pobežnil v Rusijo in stopil v vojsko, kjer je služil dotlej, dokler knez Mihael Obrenovič ni pozabil na rodbinsko sovraštvo, ga poklical nazaj v Srbijo in ga imenoval celo za svojega pobočnika.

Po Mihaelovem padcu leta 1842. je bil Aleksander proglašen za vladarja in leto kasneje sta ga kot takega priznali Rusija in Turčija. Kljub vsemu temu je skupščina leta 1858. sklenila, da mora s prestola. Ker mu je bilo življenje milo, je pobežnil na Turško. Njegov protest, ki ga je ondi poslal, je ostal zaman: 23. januarja

1858 so ga formalno vrgli s prestola in postavili za kneza zopet 80 letnega Miloša. Aleksander je odslej živel v Budimpešti ali pa na svojem posestvu na Rumunskem. Toda na Belgrad ni pozabil in organiziral zarotnike, katerih žrtev je knez Miloš v resnici postal.

Kako so se razmere v Srbiji potem razvijale, je dobro znano. Aleksander Petrovič je dal umoriti Miloša Obrenoviča, njegov sin Peter pa je bil v zvezi z umorom Aleksandra Obrenoviča in njegove žene Drage, ki so ju razmesarili kakor psa.

Zakonitih Obrenovičev ni več — Karagorgjeva zvezda stoji na nebu. Toda njeni žarki so krvavi...

Srbija, kako si krvava!

Te dni, ko se je odločevala usoda Srbije, so marsikomu stopili pred oči dogodki, ki so se odigrali v Belgradu v oni strašni noči, ko sta bila prednik sedanjega kralja Petra, kralj Aleksander in njegova žena, kraljica Draga umorjena.

Mar je napočil sedaj čas, ko se bo nebo maščevalo za ta umor? Ni li pisano v zapovedih ljudstev, da ne sme moriti svojih kraljev?!

Znano je, da so se tistega umora udeležili in ga povzročili srbski častniki zarotniki. Eden glavnih zarotnikov je bil major Tankosić. To je tisti častnik, ki je izročil tudi sarajevskemu morilcu Principu orožje za umor našega prestolonaslednika in njegove soproge.

O postopanju majorja Tankosića za časa umora kralja Aleksandra in njegove soproge je objavila neka dama, Hrvatica, ki je ravno v času tragedije v belgrajskem konaku bivala v Belgradu in ki je imela vsled intimnega prijateljstva s sestrami umorjene kraljice Drage priliko natančno spoznati razmere tistega časa, v zagrebških »Narodnih Novinah« članek, ki kaže srbskega »narodnega junaka« in kraljevega morilca po poklicu, Vojo Tankosića, v pravi luči; obenem se pa tudi spozna iz tega članka, da je kraljev umor pravzaprav sredstvo ruske diplomacije, da bi po poti nizkotnega umora dosegla to, česar ne more doseči po poti kulture in evropske omike.

Omenjena dama piše: Avstro-Ogrska in vse kulturne države so bile preveč gentlemenške, ker niso takoj po umoru kralja Aleksandra in kraljice Drage odločno zahtevale, da se usmrtijo vsi kraljevi morilci. Če bi se to zgodilo, ne bi gotovo nikdar prišlo do sarajevskega atentata in ne bi bila danes naša domovina odeta v žalost. Če bi naši dobri vojaki Vojo Tankosića in njegove zverinske tovariše poznali, bi gotovo še z večjim navdušenjem šli v boj kot že gredo.

Kdo pa je major Tankosić? To je tisti poročnik iz leta 1903., ki je v noči med 10. in 11. junijem ob 1. uri z osmimi vojaki-prostaki, z nekim stotnikom, katerega ime mi je izpadlo, in narednikom Markom vdrl v hišo staršev kraljice Drage v Kronske ulici. Tu so stanovale sestre kraljice Drage in brata Lunjevica. Na svoje zverinsko veselje je našel Tankosić brata Nikola in Nikodeja Lunjevica na cesti, ko sta ravno hitela v konak na pomoč svojemu svaku, svojemu kralju. »Stoj! V imenu kralja sem z orožjem!« je nahlulil krvoločni Tankosić brata. Izročila sta samokrese in sabljo, povesila glave in se, ne da bi zinila besedico, pustila odpeljati v divizijsko poslopje. V ruskem poslanstvu za zavesami pri oknu pa je stal ruski poslanik Karikov in zadovoljno opazoval ta prizor. Saj je bil vendar pokrovitelj zarotniškega »Ruskega kluba«. Žival v človeški podobi, Tankosić, je pričel brata obdelavati z zausničami, pljuvati na nju in zmerjati z najgršimi priimki. Da bi bila ironija popolna, jima je ponudil cigarete, ukazal, da se objameta in tako objeta je dal oba ustreliti na cesti. To mi je pripovedoval nek vojak, ki se je vsled usmiljenja in žalosti — streljati ni mogel na brata — onesvestil. Nad trupli na tako zavraten način umorjenih bratov so se pričeli maščevati častniki-zarotniki. Sezuli so jima škornje, odrezali prste (radi prstanov), vzeli iz žepov ključke od blagajne, ure, srebrne cigaretne doze in zlate verižice. To sta imeli ubogi žrtvi pri sebi.

»Narodni junak« Tankosić si je obdržal cigaretno dozo in uro z verižico, last brata Nikolaja. Nato so vrgli trupli v voz nekega izvoščka, ki je ravno privozil mimo mojega stanovanja in ju tako prepeljali v vojaško bolnico, kjer so ju vrgli v sobo za

raztelesenje. Šla sem ravno mimo hiše umorjenih bratov in lahko zagotovim, da trupli nista izgledali kot človeški trupli, ampak kot razkosano meso.

Nekaj minut nato je pridrivil Tankosić k nam s ključi od blagajne. V hiši so se nahajale sestre kraljice Drage in pa sin najstarejše teh sester, poročnik Gjoko Petrović, ki je ležal težko bolan v postelji. V hipu je Tankosić razorožil stražo, ki je bila pred hišo, in je udrl v sobo umorjenega Nikodeja, da bi odprl blagajno, kjer je mislil, da bo dobil zaželjene »milijone«. Na tem mu je bilo največ ležeče, ko je omadeževal svojo roko s krvjo, častniško suktnjo srbske armade pa s krvjo svojega kralja in najvišjih državnih dostojanstvenikov. Vendar kako veliko je bilo razočaranje vlomilcev in morilca Tankosića, ko je mesto mnogih milijonov našel v blagajni samo 6000 dinarjev, katere si je Nikodej Lunjevica prihranil od svoje častniške plače.

Tankosić bi moral po načrtu generala Atanakovića — sorodnika umorjene kraljice — umoriti tudi težko bolnega Gjoko Petrovića in vse tri sestre kraljice Drage onečastiti. Vendar se mu to ni posrečilo. Sestre so se zaprle v neko sobo, bolnega poročnika so pa skrile. Medtem je odprl Tankosić drugo blagajno, kjer pa je našel samo 600 dinarjev. Že se je pričel delati dan. Tankosić pa je bil še vedno v hiši. V tem trenutku prihiteli njegova sestra in na vse načine prosi brata, naj ustavi svoje živalsko početje. Z največjo silo ga je spravila s seboj. Toda to še niso vse grozovitosti, katere je izvršil major Tankosić. Dobro pa je, da cel svet izve, kdo je pravzaprav ta Tankosić. Naj se izve, kako je pričel Tankosić svojo karijero in kaj je napravil, preden je postal major. Potem je pa stopil v ozadje, da bi se posvetil še nadalje svojemu »plemenitemu opravilu« morjenja. Taki častniki so bili ljubljenci na dvoru kralja Petra in te morilce ter zločince je čuvala srbska vlada.

Kako je ta strašni človek končal v sedanji vojski, bomo videli pozneje.

Zadela ga je zaslužena kazen, da je moral pasti, zadet od orožja tiste Avstrije, katero je celo življenje sovražil in naščuval sarajevske morilce na umor našega prestolonaslednika in njegove soproge.

Črna nehvaležnost.

»S hitro pozabljačo nehvaležnostjo je kraljevina Srbija, katera je uživala od prvih dni svoje samostojnosti od Mojih prednikov in od Mene največjo dobrohotnost in podporo, že pred leti nastopila pot sovražnosti proti Avstro-Ogrski.«

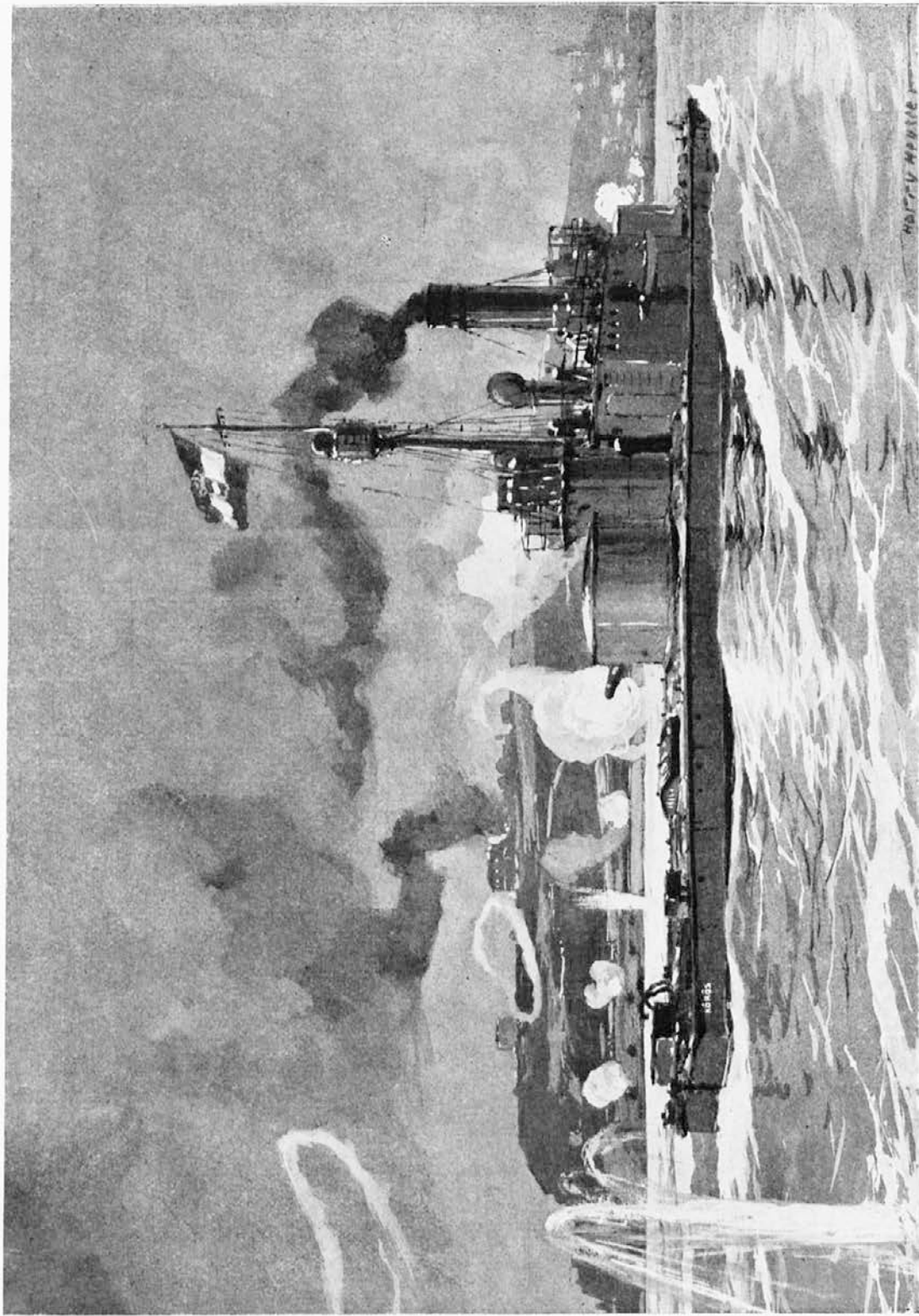
Besede našega cesarja v vojni poslanici »Mojim narodom«.

Človek bi mislil, da obstaja zveza Rusije s Slovani že stoletja in da sega zlasti njena ljubezen do Srbov v zgodovino nazaj do tistih časov, ko so imeli Srbi zlasti pred Turki mnogo pretrpeti. Da, človek bi mislil, da se imajo Srbi za svoj obstoj zahvaliti edino le Rusiji. Če bi bilo temu tako, potem bi nam bilo vsaj deloma razumljivo hlapčevstvo Srbije napram Rusiji, četudi se je dala sedaj izrabit in je s hudo delstvom odprla Rusiji vrata do ciljev, ki jih je zasledovala že leta sem. Do svetovne vojske, ki bi ji naj pripomogla raztegniti oblast čez vse Slovane v Evropi. Saj se je Rusija sama tako rada smatrala kot poklicano zaščitnico Slovanov.

Ako pa prelistavamo zgodovino samo nekaj stoletij nazaj, vidimo, da ima stvar čisto drugačno lice. Le pogledjmo!

Rusko carstvo je nastopilo v prilog balkanskih Slovanov šele po smrti Petra Velikega. Zavzeli pa so se Rusi za Slovane na Balkanu zato, ker so jih rabili v bojih proti Turkom. Ta ljubezen pa je trajala samo toliko časa, dokler ni Turek odstopil velik del svojega ozemlja Rusiji. Ko se je to zgodilo, so bili Slovani na Balkanu zopet prepuščeni turški krvoločnosti. Zlasti je znala ruska carica Katarina II. izrabit Slovane v doseg svojih ciljev. Posrečilo se ji je dobiti za Rusijo posamezna ozemlja ob Črnem morju. Pravo skrb za Slovane na Balkanu je pa Rusija prepustila Avstriji.

Tekom 16. in 17. stoletja je bila Avstrija edino pribežališče za srbsko ljudstvo iz Srbije in Bosne, ki je imelo od Turkov prestatati strašne reči. Ti ljudje so se zatekali zlasti na Hrvatsko in južno Ogrsko. Avstrijski cesar Ferdinand I. je zlasti naseljeval Srbe na Hrvatskem. Bili so takoj imenovani »graničarji«. Iz teh so nastali hrvatski regimenti, ki so Avstriji vdano

Naš donavski monitor „Körös“ bombardira Belgrad.

Dne 4. avgusta ob 9. uri dopoldne je odplul monitor „Körös“ s svojega prostora, kjer je bil zasidran, da reknosocira. Nepričakovano otvorijo srbski topovi belgrajske trdnjave presenetljiv ogenj. Že so nekatere krogle zadele monitor, a k sreči niso napravile nobene škode, ne posadki, ne vojni sposobnosti monitorja. Kar poseže v boj naša artiljerija na kopnem z ognjem, ki je hudo na onostranske trdnjavske utrdbe učinkoval in sovražnikovo artiljerijo kmalu prisilil, da je umolknila. Monitor se je nato nemoten vrnil na svoje navadno sidrališče.

Naše čete uničijo srbsko timoško divizijo. Popis tega boja prinese eden prihodnjih sešitkov.

Vojaki počivajo po hudem boju.

služili zlasti tekom tridesetletnih vojskâ. L. 1699. se je naselilo zlasti mnogo Srbov pod vodstvom patriarha Ipeka v Avstriji. Cesar jim je dal mnogo ozemlja in jim zagotovil, da smejo nemoteno ohraniti svoje verske pravice in versko svobodo. Cesar Karol VI. je dal zlasti mnogo zemlje na Ogrskem in v Slavoniji Srbom.

Rusija se pa tekom celega 16. in 17. stoletja in deloma tudi tekom 18. ni prav nič brigala za Srbe. Avstrija je tekom let 1730 do 1740 večkrat Srbom prijateljsko svetovala, da naj se združijo z uniatsko cerkvijo. Rusija jim je pa po svojih odposlancih to odsvetovala. Takrat je začela tudi Rusija hujskati Srbe proti Avstriji. Res se jih je dalo nekaj zapeljati, da so se naselili iz Ogrske v južni Rusiji. Ti izseljenci so pa morali v Rusiji svojo narodnost zatajiti in se porusiti. Avstrija pa ni nikdar zahtevala od podložnih ji Srbov, da se morajo ponemčiti ali pomadžariti. Na Ogrskem se nahaja v sedanjem času 200.000 državljanov srbske narodnosti. Naseljeni so v takomenovanem Banatu. Na Hrvatskem je 800.000 Srbov, v Dalmaciji 80.000, v Bosni pa 83.000.

Prvi Karagjorgjević, Črni Jurij, je ponudil sam Avstriji, da naj zasede Srbijo, ker se je Avstrija čisto naravno smatrala za zaščitnico Srbije. Velik del sedanje Srbije je spadal v letih 1718 do 1738 k habsburški monarhiji. Leta 1738. je odstopila Avstrija te dele Srbiji, ker je bil cesar Karol VI. bolehen in si z ozirom na znano pragmatično sankcijo, s katero se je zagotovilo nasledstvo njegovi hčeri Mariji Tereziji, ni hotel nakopati sovraštva Turčije. Vpliv Avstrije na Srbe pa je ostal še dalje. Ko so dobili leta 1816. Srbi pod turško upravo nekako samovlado, si še tedaj Rusija ni prav nič prizadevala, da bi zlomila naravni vpliv Avstrije na Srbe. Avstrijski minister grof Metternich je dejal tedaj, da je čisto naravno, da so Srbi pod avstrijsko ali turško oblastjo. Srbski podložniki avstrijskega cesarstva so tudi pravice monarhije odločno branili napram Italijanom in drugim, ki so jih skušali kratiti.

Šele, ko je vsled krimske vojske nastalo razmerje med Avstrijo in Rusijo napeto, se je rusko izobraženstvo spomnilo na »brate Srbe« z namenom, da jih nahujka proti Avstriji. Po umoru Aleksan-

dra Obrenovića pa se je Srbija popolnoma udinjala Rusiji, postala njena dekla.

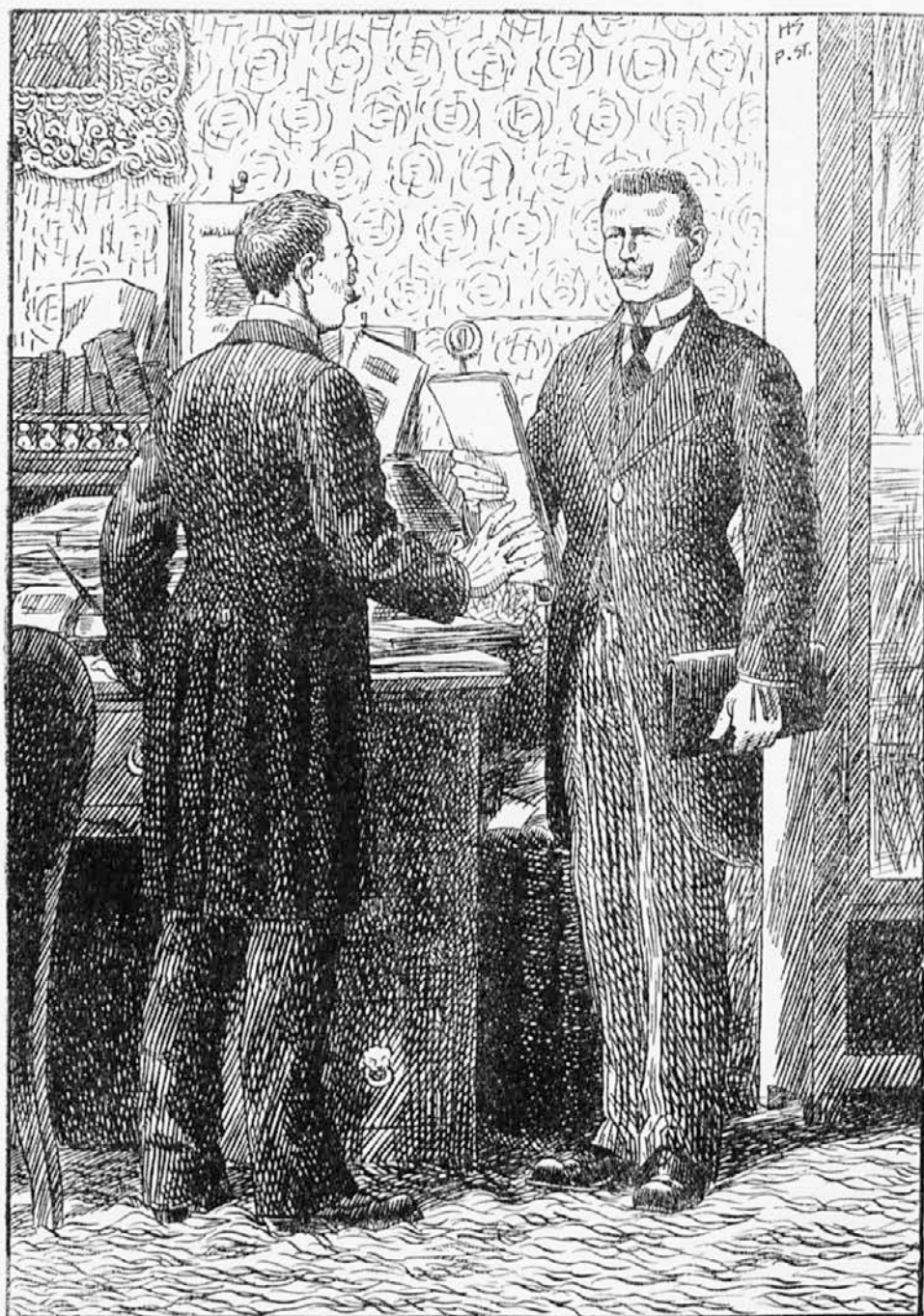
Srbija se nima samo za svojo samostojnost, temveč tudi za ves svoj napredek zahvaliti Avstriji, ki jo je stoletja čuvala in branila. Že pred stoletji bi bila Srbija lahko last Avstrije. Zgodovina govori jasno, da se je Rusija zavzela za Srbe samo takrat, kadar jih je rabila. Avstrija pa jim je bila v pomoč v najhujših težavah. Zgodovina pa tudi priča, da je bil Srb vedno nehvaležen. To je grd madež na značaju. Čudno je, da Srbi ne izprevidijo, da jih hoče Rusija samo izrabiti. Strast sovraštva je slepa. Ta strast pa izvira iz svobodomiselnih vzgoje srbskega izobraženstva in verske nestrpnosti srbske duhovščine, hujskane od Rusije. Ti dvoji so skušali zanesti te strasti med ljudstvo.

Odločilni dnevi v Srbiji.

»Slovenec« je dne 25. julija 1914 poročal:

Z Dunaja se zasebno poroča: Avstro-ogrski poslanik v Belgradu baron Giesl je dobil ukaz, da v slučaju, če srbska vlada na noto ne odgovori ali če odgovor ne bo popolnoma zadovoljiv, zapusti, ko poteče rok, s poslaniškim osebjem srbsko glavno mesto. Srbski ministrski predsednik Pašić se je vrnil v Belgrad v petek ob 5. uri zjutraj. — Samoobsebi umljivo dohaja zdaj iz Belgrada veliko poročil, ki se ne vjemajo, ker se veliko ugiba; danes zvečer se itak že izve, kaj da bo. Beležimo jih seveda kot vestni časnikarji.

Zasebno se poroča iz Belgrada: Ponoči na 24. t. m. so merodajne osebe srbske vlade izjavljale, da ne morejo ničesar reči, a da le še upajo, da vojske ne bo. Nota je potrla vse. Celo radikalni kričači so bili precej poparjeni. Rezervniki se vpoklicujejo pod orožje, vsi vlaki so z rezervniki prenapolnjeni, cesar merodajne osebe več ne zakrivajo. »Az Est« poroča iz Belgrada: Poročilo o avstrijski demarši se je v Belgradu razširilo ob 8. uri zvečer. Besedilo note se pa 24. t. m. dopoldne še ni objavilo. Poročilo o koraku monarhije je povsod zelo razburilo, a razburjenje se je izpremenilo v veliko veselje, ker se je pričelo govoriti, da se je baje v Peterburgu

Avstro-ogrski poslanik v Belgradu izroči znano noto zastopniku srbske vlade.

dve uri pred avstrijsko demaršo v Belgradu izdala po ruski in francoski vladi okrožnica poslanikom v Peterburgu, ki izraža željo, da naj bi Avstro-Ogrska ničesar od Srbije ne zahtevala, kar bi neodvisnost in samozavest srbskega naroda lahko žalilo. Ljudje so se zbirali po belgrajskih cestah in so klicali: »Batjuška svojih Srbov ne zapusti!« Proti monarhiji so padali zasmehovalni klici.

Okoli 11. ure ponoči so patrolje obvestile vse častnike 7. vardarskega polka, da se morajo takoj podati v vojašnico. Po polnoči so kavalerijskim in artiljerijskim častnikom izročili povelja v zaprtih pismih. Vse kaže, da je bila belgrajska posadka mobilizirana. Trdi se, da sta mobilizirani že dve diviziji. Vsi srbski listi konstatirajo, da je avstrijsko časopisje ob demarši razburjeno in naglašajo, da je Srbija po zadnjih dveh vojskah navajena, da ohrani mirno kri. Če hoče Avstro-Ogrska vojsko, jo Srbija sprejme, ker Rusija Srbije ne bo pustila na cedilu.

Posebni poročevalec »A Napa« brzojavlja iz Belgrada: Ko je došlo v Belgrad poročilo o demarši, se je v mestu čul le en klic: »To je vojska!« Nihče ni znal, kaj da nota obsega. Srbska vlada je poizkušala vse prikriti, dokler niso došla poročila iz Budimpešte in z Dunaja. Občinstvo je različno sodilo. Del je sodil, da se mora dati monarhiji vsaka satisfakcija, drugi so pa menili, da Srbija ne more trpeti vmešavanja v svoje notranje zadeve, tretji so sodili, da Srbija tretje vojske ne vzdrži. Pripravljajo se na beg iz Belgrada, če bi srbski uradni list v nedeljo ne objavil zahtevane izjave. Le častniki in prijatelji majorja Tankosića rožljajo s sabljami. Več častnikov je priredilo ponoči na 24. t. m. v častniški kazini veliko zabavo, ki je trajala do jutra. Ko je dobil baron Giesl 23. t. m. noto, se je obrnil z ozirom na nenavzočnost ministrskega predsednika Pašića na dvor in je zahteval, da naj se mu označi odgovorna osebnost, kateri bo mogel izročiti noto. Vsled njegovega odločnega nastopa je regent, kraljevič Aleksander ukazal, da naj zastopa ministrskega predsednika Pašića finančni minister Paču. Ko je Giesl izvedel, da mora stopiti v stik s Pačuum, ga je takoj obvestil, da mu mora izročiti noto in ga je

prosil, naj ga ob 6. uri v ministrstvu sprejme. V ministrstvu se je nekaj minut čez 6. uro izročila nota, in sicer strogo ceremonijelno. Po pozdravu je izročil poslanik baron Giesl s kratkimi besedami noto finančnemu ministru Paču, nato se je poslovil in se vrnil v poslaniško palačo. Lahko se pribije, da se belgrajsko meščanstvo vojske boji. Če bi bilo od meščanstva odvisno, bi morala vlada zahtevi monarhije ugoditi. Nihče v Belgradu ne zna, kaj vlada namerava. Tako v Belgradu kakor v Zemunu je popolnoma mirno.

Avstro-ogrsko korespondenca poroča iz Belgrada: Razburjenje v mestu je brezumno. V diplomatičnih krogih se izjavlja, da je vojska med Avstro-Ogrsko in Srbijo neizogibna. Trdi se tudi, da Srbija sploh na noto Avstro-Ogrske ne odgovori. Belgrajska posadka se že umika, vojaki so dobili povelje, da se morajo v notranjost dežele umakniti. Tu pričakujejo, da bodo avstro-ogrski vojaki brez odpora v Belgrad vkorakali. Srbska vlada upa, da prično velesile pri Avstro-Ogrski šele intervenirati, ko bodo zasedli avstrijski vojaki Belgrad. V Belgradu akreditirani ruski in francoski diplomatje delajo s polnim parom, da bi srbska vlada odnehala. Zdi se, da so miroljubni nameni Rusije in Francije ostali pri srbskem kabinetu brezuspešni.

Naš korespondenčni urad poroča danes z Dunaja: Avstrijski poslanik v Belgradu, Giesl, ima nalog, da če srbska vlada do sobote zvečer brezpogojno ne sprejme zahtev, stavljenih v noti 23. t. m., in če tega ne notificira, da s poslaniškim osebnem zapusti Srbijo. Včeraj dopoldne je pod predsedstvom ministrskega predsednika Pašića zboroval nujno sklican srbski ministrski svet, ki se je posvetoval o položaju, ki ga je ustvarila avstro-ogrsko nota. Dne 24. t. m. popoldne se je objavil v Belgradu poluradni komunike, ki izvaja, da stavi po avstro-ogrskem poslaniku izročena nota zelo težke pogoje in pripušča le zelo kratek rok za odgovor in za sklepanje. Ministrski svet je začel ob 2. uri zborovati in je ob 5. uri popoldne še trajal. Med sejo je prišlo več diplomatov v zunanje ministrstvo, ki so konferirali s Pašićem.

Kocka je padla: vojska!

Sobota, 25. julija 1914.

Kako velik vpliv je imelo v Srbiji častništvo na politiko in vlado, je pokazal odločilni dan, sobota, 25. julija, ko bi imela dati srbska vlada odgovor Avstriji na njeno noto.

Ministrski predsednik Pašić je vodil srbsko politiko le po imenu. V resnici so

poldne naj bi se ta listina še enkrat pregledala. Ministrski predsednik Pašić si je že prej zagotovil odobril tega odgovora od voditeljev strank v parlamentu. Večina srbskega parlamenta je bila nasprotna častniškemu rovanju in vplivanju na politiko. Z zadovoljivim odgovorom Avstriji bi bila stranka častnikov izdatno poražena.

General Janković je zvedel, kaj namerava vlada. V soboto popoldne je udrl

Seja v belgrajski vladni palači, pri kateri je, vsled pritiska častniške stranke, padla odločitev, da srbska vlada ne sprejme zahtev Avstro-Ogrske.

imeli oblast v svojih rokah generala Janković in Putnik in njih častniki.

Diplomati so pripovedovali, da je bila srbska vlada in tudi prestolonaslednik Aleksander odločena, da sprejme brez-pogojno avstrijske zahteve. To pa zato, ker si niso obetali izdatne pomoči od Rusije. Listina, s katero so se imeli potrditi avstrijske zahteve, je bila že sestavljena. Bile so vpostavljen vanjo samo nebitvene izpremembe. V soboto ob 4. uri po-

s svojimi pristaši v kraljevi konak, kjer so bili zbrani člani ministrstva, nekateri voditelji političnih strank in prestolonaslednik Aleksander.

Prišlo je do burnih prizorov.

Prestolonaslednik je baje izjavil, da se raje odpove prestolonasledstvu, nego da bi bil še delj pod pritiskom stranke častnikov. Tudi ministrski predsednik Pašić je grozil, da odstopi.

General Janković je odšel iz kraljeve palače. Čez pol ure pa se je vrnil z mnogimi častniki in člani narodne stranke, ki so palačo obkolili.

Očividci pripovedujejo, da so se godili v palači taki prizori, da so grozili, da se obnovi čas umora nad prejšnjim kraljem Aleksandrom in kraljico Drago.

Medtem pa je prišla iz Peterburga brzovavka, v kateri je baje ruski car zagotovil Srbiji pomoč Rusije.

To je vplivalo na nadaljnje dogodke. Srbija ni sprejela avstrijskih pogojev. Začela se je vojska.

Srbija odgovori Avstriji.

Takoj po odločitvi se je odpeljal ministrski predsednik Pašić k avstro-ogrskemu poslaniku, da mu izroči odgovor srbske vlade.

O tej važni uri je poročal očividec sledeče: Ministrski predsednik Pašić se pripelje v avstro-ogrsko poslaništvo. V trenutku so vse ceste in ulice polne. Pašić pride že po desetih minutah iz poslaništva. Vse napeto čaka, kaj bo. Pašić se dvigne v vozu in zakliče: »Čast Srbije je rešena!« Množica zahteva pojasnil. Pašić kliče samo: »Narazen! Vsak naj stori svojo patrijotično dolžnost! Nobenih nasilstev napram avstrijskim državljanom!« — Še par ur in iz avstro-ogrškega poslaništva se pripeljejo tri kočije. C. in kr. poslaništvo zapuša Belgrad. Med ljudstvom se čujejo vesti, da bodo Avstriji še tekom noči primarširali v Belgrad. Kljub temu je vse mirno. Trgovine so odprte.

Dalje se je še poročalo: Ko je množica, zbrana pred avstrijskim poslaništvom, zvedela, da Srbija ni ugodila avstrijskim zahtevam, polastila se je je silna vznemirjenost. Okoli šeste ure se je odpeljal avstro-ogrski poslanik pl. Giesl s svojo rodbino v zaprtih vozovih, zastraženih od žandarjev, na kolodvor. Po odhodu našega poslanika je množica odšla pred rusko poslaništvo ter je zopet demonstrirala proti Avstriji. Del množice, nahujskan od agitatorjev, je vpil: »na kolodvor«, da dobi še našega poslanika v svoje roke. Pred kolodvorom so orožniki zaustavili ponorelo množico, ki je sramotila z različnimi klici Avstrijo in našega poslanika.

Nato se je množica vrnila pred rusko poslaništvo, kjer je vseučilišni profesor Marković napadal v svojem govoru Avstrijo.

Zadnje ure v Belgradu.

Belgrad, 25. julija 1914.

Že se nahajamo v vojnem stanju in vendar je danes tu vse drugače, nego je bilo znamenitega 30. septembra 1912 pred balkansko vojsko. Tedaj je valovila množica 10.000 oseb v največjem navdušenju skozi mesto, danes pa so ceste, izvzemši maloštevilne skupine v obližju avstro-ogrškega, bolgarskega in ruskega poslaništva, kakor izumrle. Danes stoji kakih poldrug do dva tisoč oseb pred palačo avstro-ogrškega poslaništva. Ljudje se ne obnašajo grozeče in videti je, da jih je nagnal skupaj v prvi vrsti strah in radovednost. Tudi javni lokali so le zmerno zasedeni; tu je pač slišati psovke in grožnje proti monarhiji, maloštevilnih častnikov, ki prihajajo in odhajajo, pa nihče tako navdušeno ne aklamira kakor leta 1912. Najbolj glasno je v ruski kavarni; ondi so tudi zlostavljali dva gosta, ker so ju imeli na sumu, da sta Avstrijca, a končno sta se izkazala kot Srba. V tej kavarni se je tudi govorilo, da so se minulo noč v Savo in Donavo položile mine in da se most čez Savo razstreli.

Dvor in vlada sta mesto že zapustila. Železniška uprava je prešla v vojaške roke; vse proge straži vojaštvo. V Belgradu in okolici stoji pripravljenih kakih 12 do 15 tisoč mož. Prebivalstvo je oboroženo; tudi napol dorasli fantje nosijo revolverje ali browninge. Izvoz živine in mesa je od včeraj ustavljen; obstoječe zaloge mesa je prevzela vojaška uprava. Oboroženci stoje na donavskem bregu in z daljnogledi opazujejo vodno površino, da-li je že videti kje kak donavski monitor. Trgovine in podjetja avstro-ogrskih državljanov so zaprta, istotako nekatere nemške trgovine. Tukajšnji listi ne prinašajo nobenih vojaških poročil več. Prestolonaslednik Aleksander je prevzel najvišje poveljstvo z vojvodom Putnikom; Niš ima biti glavni stan. Armada se razdeli v tri skupine: prva in tretja skupina bosta operirali na Drini, druga armada je določena za Novo

Srbijo. Na bolgarski meji se čete niso pomnožile, ker se zanašajo na rumunsko in grško pomoč. O Bosni in Hercegovini se govori, da so ondi vsi Srbi oboroženi in čakajo le na znamenje iz Srbije, da začno revolucijo. Črnogorska armada dobi srbskega poveljnika; princ Mirko je sprejel generalsko mesto v srbski armadi. Veliko pozornost je vzbudil neki visok rumunski častnik, ki je došel semkaj in se s posebnim vladnim vlakom odpeljal v Kragujevac.

Razpoloženje med srbskim ljudstvom.

Da srbsko ljudstvo ni bilo navdušeno za vojsko, nam pričajo poročila, ki so prihajala v teh odločilnih dnevih iz Srbije. Tako n. pr. se je glasilo zanesljivo poročilo iz Zemuna: V Srbiji so pozvani pod orožje vsi moški od 18. do 60. leta. Izvedli so torej popolno mobilizacijo. Glavni stan je v Nišu. 26. julija se je kralj Peter pripeljal v Belgrad in se je podal v konak. Čez poldrugo uro se je Peter z avtomobilom odpeljal v glavni stan. Srbi trde, da mobilizacija hitro napreduje, a kmetje so zelo nezadovoljni, ker niso mogli požeti žita. V Belgradu so se po prvi bojni pijanosti hitro iztreznili. Oblasti so nasproti našim državljanom zelo vljudne. Časopisi pišejo, da mir še ni končno izgubljen. V Belgradu so razglasili trimesečni moratorij.

»Pester Lloyd« poroča iz Budimpešte, da se srbski vladi ni posrečilo vzbuditi med prebivalstvom vojnega razpoloženja. Ves Belgrad želi, da bi Srbija sprejela, kar Avstro-Ogrska zahteva. Kraljevič je osebno Belgrajčane navduševal za vojsko.

Iz Zagreba je prišlo poročilo: Pravi položaj zadnje dni v Srbiji označuje dejstvo, da srbski vojaki tako dezertirajo, kakor še niso nikdar prej. Srbski narod namreč še ni pozabil, kdo da je rešil Srbijo popolnega poraza pri Slivnici. Dezertirji dezertirajo večinoma v popolni uniformi. Pripovedujejo, da so srbski vojaki strašno nezadovoljni in da trpe vojaki bedo. Zadnje dni odrejena premikanja vojakov, o katerih razlogov vojakov niso obvestili, so povzročila živahno vznemirjenje. Čete so izredno slabo preskrbljene.

Srbska armada.

O srbski armadi je pisal znani pisatelj in poročevalec dunajskih časopisov, ki se je udeležil balkanskih vojsk, sledeče:

Srbija si je v zadnjih vojskah pridobila to, da se jo mora vpoštevati.

V zadnjih letih sem imel večkrat priliko, da sem se seznanil s srbskim vojaštvom. V mirnem času sem bil večkrat gost srbskih častnikov. V času aneksijske krize sem imel priliko opazovati srbske vojne priprave.

Častniki se dele v dve vrsti, ki sta medseboj strogo ločeni. Na eni strani so častniki učenci vojaške akademije, na drugi pa oni častniki, ki so se povzpeli iz podčastniške službe do mest častnikov. Ti poslednji so omejeni v napredovanju. Najvišja šarža, ki jo morejo doseči, je šarža nadporočnika. Častniki pa, ki so dovršili vojaško akademijo, morejo doseči najvišjo stopnjo. Mnogi izmed častnikov so obiskovali francosko vojaško akademijo. Drugi zopet so se izobrazili v ruskih šolah. Ti niso tako vpoštevani in stojijo v vrsti onih častnikov, ki so se povzpeli do častniške časti iz mest podčastnikov. Belgrajske vojaške akademije je ustanovil kralj Milan. Vsi častniki so prepojeni neke nestrpnosti ljubezni do domovine. V politična vprašanja se vtikajo tako zelo, da zna postati to nevarno njih disciplini. Častniki so v ozki zvezi z meščanstvom, zlasti z uradničkim meščanstvom. V Belgradu se vidi pogosto lahko častnike v družbi s prostovoljci in tudi navadnim moštvom v kavarni, kjer občujejo prijateljsko in se bratijo med seboj. Moštvo stoji častništvu v miru in v boju zelo blizu. V vojski gre častnik na čelu moštva. Vpliv častnikov na moštvo je zelo velik.

Moštvo je zelo različno. Vojaki iz južnih, starih obmejnih krajev veljajo za najboljše vojake. Kar pride moštva iz novoosvobojenih krajev, je surovo.

Ni resnična trditev, da ima Srbija svoje kadre samo na papirju. To ni res. Mobilizacija jeseni leta 1912. je dokazala nasprotno. Jaz sam sem videl bataljone prvega in drugega letnika, ki so polnoštevilni korakali v boj. Res pa je, da je bilo oddanih do 30 odstotkov moštva pozneje v bolnišnice. To je znašalo do 120

tisoč mož. Izgube v obeh balkanskih vojskah so znašale 50 do 60 tisoč mož. Teh je nemogoče nadomestiti; niti z rekruti iz Macedonije ne.

Srbski vojak je že od narave brihten. Drugače pa skromen, ubogljiv. Srbija je dežela kmetijstva. Zakladnica kmečkega ljudstva z vsemi prednostmi in napakami nepokvarjenega, preprostega deželnega ljudstva.

Službeni vojaški čas je veliko bolj kratek kot pri nas. Kratki čas ne izrabila lastnosti moštva do popolne izobrazbe.

V obeh balkanskih vojskah je srbska infanterija porabila čudo malo smodnika. Nasprotno pa je bilo število mrtvih in ranjenih zelo veliko. To dá sklepati, da je bila preskrba municije nezadostna. Število od bajonetov ranjenih srbskih nasprotnikov Turkov in Bolgarov je bilo zelo veliko.

Mirnemu strelcu, ki zna s puško previdno ravnati, se srbski vojak ne bo mogel dolgo ustavlјati.

Moč in ureditev srbske armade.

Srbska armada obstoji iz desetih divizij, ki se imenujejo po okrajih, v katerih so nastanjene. 1. moravska, 2. drinska, 3. donavska, 4. šumadska, 5. timoška, 6. bitoljska, 7. kosovska, 8. vardarska, 9. bregalniška, 10. ibarska.

Vsaka divizija obstoji iz štirih infanterijskih polkov, po dva bataljona, po štiri stotnije in po en oddelek strojnih pušk. K vsaki diviziji pride po en polk poljskega topništva z devetimi baterijami, enim trenskim eskadronom, eno sanitetno stotnijo, enim pekovskim in enim mesarskim oddelkom. V vojnem stanju se ojači vsaka divizija z po enim konjeniškim polkom po štiri švadrona, eno pionirsko stotnijo, dvema oddelkoma za brzozavljenje, enim divizijskim trenom za mostove, šestimi municijskimi kolonami in eno proviantsko kolono. Vojna moč ene divizije znaša 17.000 mož pešcev, 530 jezdecev, 36 topov, 16 strojnih pušk.

K temu pride še ena kavalerijska divizija s 3200 možmi, 12 topovi in 16 strojnimi puškami; dalje en polk gorskega top-

ništva s 36 topovi; potem en polk trdnjavskega topništva z dvema bataljonoma, en pirotehniški polbataljon, ena minska stotnija, dve železniški stotniji in en mostni tren.

Te čete so iz prvega poziva. Drugi poziv tvori nadaljnjih pet divizij, sestoječih vsaka iz treh pešpolkov po štiri bataljone in eno stotnijo strojnih pušk, dveh švadronov konjeništvā, eno stotnijo topništva po osem baterij, enim bataljonom pionirjev in potrebnim sanitetnim oddelkom, municijskimi in proviantskimi kolonami. Vsaka teh divizij šteje po 12.000 pešcev, 200 jezdecev, 36 topov in 12 strojnih pušk.

Vsa srbska armada, ki obsega v prvem pozivu vse za vojaško službo sposobne moške od 20. do 31. leta, v drugem pozivu pa do 41. leta, šteje 290.000 infanteristov, 9500 jezdecev, 624 topov, 236 strojnih pušk.

Tretji poziv obsega vse za vojno zmožne moške do 50. leta starosti in je podoben našim črnovojnikom.

Uniforma je rjavkasto siva in prikrojena po bosanskem vzorcu. Puške so 7 mm repetirke Mauserjevega sistema, model 99; jezdeci imajo Mauserjeve karabinarje enakega kalibra. Brzostrelni topovi so 75 centimeterski, gorski topovi so 7 centimeterski, model 07 in 12 in 15 centimeterski brzostrelne havbice sistema Schneider-Creuzot.

Slika srbskega vojnega pozorišča.

Meja na severu med Srbijo in avstro-ogrsko monarhijo gre ob Savi od Rače do Zemuna, oziroma Belgrada, to je do izliva Save v Donavo. Nadaljnja meja je Donava do Oršove, oziroma do Radnjevca v bližini bolgarske meje. Obe reki, Sava in Donava, sta zelo močni in široki ter imata ponekod širino do 1200 metrov ali pa še več in sta plovni. Ti dve reki tvorita zelo važno vojaško zapreko posebno še zaradi tega, ker se na obeh bregovih deloma nahajajo močvirja. Breg na ogrski strani je skoro raven, šele od Bazije pa do Oršove se počasi vzdiguje in tvori sredogorje, katero se strmo spušča proti Donavi. Na srbski strani dominira obala skoro na celi

izobčeni meji, posebno pa na črti Obrenovac — Belgrad — Smederevo, nad ogrsko obalo, tako da se zdi, da stvarijo delne zapreke od severa prihajajočemu sovražniku. Od Kostole do Golubca spremljajo srbsko obalo manjše višine. Od tukaj pa do Oršove je tudi srbski breg strm in visok ter brez važnih dohodov, pripraven samo za majhne bitke, oziroma za prehod.

Mejo med Srbijo in Bosno tvori reka Drina, katere teče deloma skozi ozko dolino in je od obeh strani obdana od brezpotnega in pustega gorovja, ki je posebno na bosenski strani precej visoko. Šele nad Bajino Bašter je zadnji del gorovja do bosensko-črnogorske meje suha preseka, ki vodi čez precej visoko gorovje.

Z ozirom na samo formacijo terena je bosensko-srbska meja samo na nekaterih krajih za večje vojaške oddelke prehodna. Takí kraji so blizu izliva Drine v Savo, potem pri Zvorniku in Bajini Bašti (najbližja pot čez prelaz Kadinjača v dolino zahodne Morave in k železniški postaji Užice v dolini; to je zelo važna operacijska linija).

Srbija se kaže geografično kot od juga proti severu se razširjajoča kotlina, ki je na zahodni in vzhodni strani obdana od visokega gorovja. Središče dežele, dolina Morave in zahodne Morave je zelo rodovitno in precej gosto naseljeno. Robna gorovja so zelo šumovita in neprehodna ter zaradi tega za večje vojaške operacije malo ali pa sploh neprimerna, torej samo prehodno gorovje. Zelo važna pa so za manjše praske in za četaške boje, za katere so na balkanskem polotoku zelo izurjeni. Ta robna gorovja omogočujejo sovražniku, da se po njih uspešno skriva in napada čete. Posebno četašem so to priljubljeni kraji.

Da moremo presoditi vojno pozorišče z vojaškega stališča, moramo vpoštevati prometne zveze, ki so zelo velike važnosti. Medtem, ko je železniška mreža na ogrski strani izredno gosta in dobro razvita, ima Srbija samo malo železnic. Glavna železniška črta gre od Belgrada skozi Niš v Sofijo in Cariograd, oziroma iz Niša skozi Skoplje v Solun. Od te glavne železnice odcepita se dve važni železnici proti zahodu, ki vodita skoro blizu bosenske meje; ena železnica gre v Valjevo, druga pa v

Užice, medtem ko drže druge postranske železnice na vzhod proti bolgarski meji.

Utrjeni so sledeči kraji: Belgrad ima okoli 70.000 prebivalcev in ima stare utrdbe, ki so brez vsake vrednosti ter so jih zaradi tega vojaške čete že zapustile. Niš leži pri izlivu Nišave v Moravo in je druga trdnjava, ki ima kaj vrednosti, vendar pa služi samo za brambo proti napadom od vzhodne, jugovzhodne in južne strani. Zaječar in Piroć sta utrjena kraja na srbsko-bolgarski meji.

Od večjih krajev naj še omenimo: Na Donavi-Savi se nahaja Šabac, Smederevo, Požarevac in Veliko Gradište. V notranjosti dežele leži znani srbski arzenal Kragujevac in Kruševac. Na bosenski meji je Loznica.

Srbija ima zaradi svoje rodovitnosti in velike govedoreje dobro stališče, vendar pa je danes v tem oziru slabše z ozirom na predstoječo vojsko. Geografični položaj je za sovražnika, ki prihaja od severa — ako odbijemo težave pri prehodu čez Donavo ali Savo — ugoden, medtem ko je položaj na zahodu za sovražnika v začetku težak, a je zato poznejše prodiranje znatno lažje.

Čez Savo vodi železniški most, in sicer med Zemunom in Belgradom; ta most ima zelo veliko strateško važnost. Svojčas so ga proglasili za nevtralnega. Med Zemunom in Oršovo ne vodi čez Donavo noben most.

Prerokovanje o Srbiji.

Bilo je 11. junija l. 1868. Na srbskem trgu Užica je bilo več kmetov, med njimi Matija Mihajlovič iz vasi Rakovica. Ta naenkrat upre sanjave oči v daljo in zakliče: »Moj Bog, moj Bog, vrt vidim pri Belgradu, kneza... glejte, glejte, pada... morilec ga je zavratno napadel in zadel...« Mož je začel bridko jokati. Mislili so, da je poblaznel. Drugo jutro pa je prišla iz Belgrada vest, da so prej ta dan pristaši Petra Karagjorgjeviča kneza Mihajla v Topčideru (belgrajskem sprehajališču) umorili. Tedaj so prijeli kmeta in ga postavili pred sodišče, da se je zopet zagledal in začel govoriti: »Kralja vidim, izgubil je bitko in mora iz dežele. Sedaj vidim drugega kralja, ki govori iz Niša po zraku s

svojimi ministri. Potem pride v Belgrad in ga umore... Sedaj pride drugi, tudi ta mora na tuje, njegovega sina pa zaleti usoda na bojnem polju. — Potem pa pridejo tuji v deželo.

Pravijo, da je bila cela vrsta prič tega dogodka. Prva prikazen se je uresničila: Kneza Mihajla so umorili pristaši Petra Karagjorgjeviča. Druga prikazen je tudi že skoro izvršena: Srbija postane kraljevstvo in od Bolgarije dobi Niš. Iznajde se telefon, ki zveže Niš z Belgradom. Kralj Milan mora bežati. Na prestol pride njegov sin Aleksander, ki ga pa umore pristaši Petra Karagjorgjeviča. Sedaj nastopi kralj Peter. Do tu se je prikazen resnično izpolnila. Sedaj preostane še:

Beg kralja Petra iz dežele, smrt njegovega sina na bojišču v vojski z Avstrijo. Kdo vé, če se morda tudi to ne uresniči?

Framasonska roka.

Glasiło prostožidarjev »Revue des societes secretes« (Obzornik skrivnih družb) je že leta 1912. v številki z dne 15. septembra obsodilo umorjenega prestolonaslednika Franca Ferdinanda na smrt. Vzrok grožnje je bil odkritosrčno katoličanstvo pokojnega mučenca na cesarskem dvoru in njegova neupogljiva volja, ohraniti in osvežiti Avstriji njeno katoliško lice in dati njenim narodom pravico in zadovoljnost v okviru sedanjih državnih mej. To ni bilo prav velesrbski »Narodni Obrani«, zato je bil prestolonaslednik dne 28. junija od njenih pristašev umorjen. Prostožidarstvo izpolni svojo grožnjo vsekdar, tudi sedaj jo je, in sicer preko svojih velesrbskih pomagačev. Ugledni italijanski katoliški list »Unita cattolica« je prinesel poročilo bolonjskega katoliškega lista »Mulo«, v katerem se dokazuje, da je prostožidarstvo dobilo vodilno vlogo v celem srbsko-narodnem gibanju tako v Srbiji kakor v avstrijskih provincah. V posebno ozki zvezi s prostožidarstvom stoji srbsko društvo »Narodna Obrana«. Loža in »Narodna Obrana« imata v Belgradu svoje prostore pod isto streho. Naloga prostožidarjev v Srbiji je bila, katoliško Avstrijo potom srbskih narodnih družtev, ki so odvisna od lože, počasi uničiti. Tako je bilo srbsko izobraževalno društvo

»Prosveta« podružnica belgrajske framašonske lože. Srbska loža se je ravnotako polastila narodnega gibanja, kakor svojčas v Italiji, kjer je še sedaj italijansko šolsko in izobraževalno društvo »Dante Alighieri« v rokah framašonov. Zname so protiavstrijske namere tega društva, znane tudi njegove lire, ki najdejo pot v Avstrijo, a čudno in pri današnji Italiji zopet ničudno, da je italijanska vlada ob letošnji 25 letnici tega društva uradno opozarjala in priporočala italijanski mladini društvene vzore in sodelovanje. Framason je povsod enak: večer sovražnik katoliške Avstrije. Ona dva, ki sta osnovala peklenški umor v Sarajevu, major Tankosić in Čiganović, sta baje brata treh pik (framašona). Italijanski list je pisal tudi o veliki vlogi, ki jo je igrala loža v Ložnici, odkoder so prišli revolverji in bombe v Bosno. Pride morda skoro dan, ko se bo potrdilo naše splošno prepričanje, da je tudi za umorom v Sarajevu — prvi morilec prostožidarska loža, katere vzor je satan iz pekla, kakor je umestno svojčas izrekel »Rimski Katolik«.

V tretje gre rado.

Znano je, da se je Srbija že pred leti dvakrat pripravljala na vojsko z Avstrijo. Obakrat je mobilizirala in obakrat je manjkalo samo malo malo, da ni počilo.

Znani časnikarski poročevalec in pisatelj Roda Roda je bil obakrat priča tem dogodkom v Belgradu in je ob izbruhu sedanje vojske s Srbijo napisal za nemški list »Vossische Zeitung« sledečo črtico:

»Četudi sem danes daleč od Srbije, vendar natančno vem, kaj se je v Belgradu dogajalo na predvečer vojne; kajti ob dveh takih prilikah sem bil v Belgradu. Prvič je sicer ostalo brez vojne in ni padel niti en strel.

Začetkom oktobra leta 1908., na dan 30 letnice okupacije Bosne in Hercegovine, je Aehrenthal (avstrijski zunanji minister v onem času) proglasil aneksijo tega s krvjo napojenega avstro-ogrškega ozemlja. Velikosrbske želje so imele biti pokopane.

Toda one so živele in postajale vedno strastnejše. Spomladi je postal položaj neznošen. O čem vsem se tedaj ni sanjalo

v Belgradu! O razpadu Avstro-Ogrske, češ, da se slovanski narodi ne bodo hoteli boriti proti srbskim bratom. O ruski vojski, ki da je že prekoračila mejo. O puntih v Pragi, Ljubljani, Zagrebu, Mostaru. O Nemcih in Mažarih, ki se tresejo pred srbskimi ročnimi granatami.

Da, pred ročnimi granatami. Te črne okrogle stvarce bi se mogle imenovati nedolžne, ako bi ne bile nedavno v Sarajevu ubile prestolonaslednika — od njih se je tedaj pričakovala propast Avstrije in zmagaja velesrbske misli.

Kdor sam ni bil nikoli nor, ta norosti ne more razumeti. Nalašč pripravljene čete so se preskrbele z granatami, ki so imele pasti v Bosni. Makedonski četaši so se pred Belgradom vežbali v metanju bomb.

V kavarni »Grand Hotela« v Belgradu, kjer so drugače ministri in sekčni načelniki ob belem dnevu hazardirali, se je klicalo: »Smrt Avstrijcem!« V veliki dvorani pri Kolarcu je tedanji prestolonaslednik Jurij poljubil srbsko trobojnico, ljudje krog »Narodne Obrane« (znanega Avstriji sovražnega društva) pa so se vrezavali v roko in kri otirali z zastavo... Vsako jutro se je prestolonaslednik vežbal v streljanju na ogromnega orla na milenijskem spomeniku, ki stoji nasproti Belgradu na ogrskih tleh.

Po mestu se širijo vesti: Avstrijski monitorji se usidrujejo na otoku, avstrijske divizije se zbirajo v moravski dolini. Časopisi so pa polni navdušenja in kateri huje piše, tistega najbolj kupujejo. V gledališču igrajo krvavo delo »Hadži-koji« (v katerem se Bosna zedinjuje s Srbijo).

Medtem je pa v Zemunu (zadnjem našem obmejnem mestu, ležečem nasproti Belgradu) stal Filipovičev polk št. 70. Osemdesetkrat po 100 mož njihovega jezika, pravoslavne vere, je skozi mesece stalo v najtežavnejši mejni službi, ponoči in podnevi, v blatu in solncu; niti en mož ni dezertiral, niti enega ni bilo, ki bi ne bil vzklikal, ker je imel v kratkem iti nad Srbe. Iz vojašnic so odmevale bojaželjne pesmi. Vežbanje strojnih pušk se je pa čulo prav v belgrajski kraljevi dvor in v urad srbskega vojnega ministra Živkoviča.

Mihajlo Živkovič je rekel 24. marca: »Jutri bomo zajutrkovali v Belgradu, obe-

dovali pa v Petrovaradinu« (na Ogrskem). Še istega dne je bojaželjnost Izvoljskega (tedanjega ruskega vnanjega ministra) podlegla pritisku nemškega grofa Pourtalesa. V Belgradu tega še nihče ni vedel, ko sem 25. marca ob šestih zjutraj dobil brzojavko, da je »Amalija obolela«. Htel sem na avstrijsko poslaništvo, kjer je vse spalo. V ministrstvu za zunanje stvari ni nikogar. Nemški poslanik princ Ratibor je že delal. Na mojo vest je samo resignirano zganil z rameni. Ni mi bilo dano veselje, da Srbom prvi povem Izvoljskijev poraz. Ko sem v drugo prišel v zunanje ministrstvo, mi je prišel nasproti Spaljajkovič, ves bled, minister Milovanovič je jokal...

* * *

In še enkrat sem v Belgradu doživel predvečer vojne: 1912, 30. septembra, ko je kralj Peter tako nenadoma izdal povelje za mobilizacijo.

Nad Belgradom je zavladala svinčena tihota.

V Carigradu sem osem dni prej doživel izbruh vulkanskega fanatizma. Z brezbriznostjo ruskega mužika je srbski vojak stopal pod svojo zastavo nasproti neznani usodi, strašnemu sovražniku. Vendar je šel s svetim čuvstvom vdanosti, v nemi pokorščini. 14 odstotkov svojega prebivalstva je tedaj oborožila Srbija. Kolone so kompletne in nadkompletne odhajale proti jugu. V onih dneh so se zares izkazale.

Vem in čutim, kako je bilo tudi topot v Belgradu na predvečer vojne; sovraštvo je obvladalo staro in mlado. Ljudje vzklikajo proti Avstro-Ogrski in zahtevajo vojno.

Toda v 300 avstrijskih garnizijah in 300 oficirskih zborih ne vlada nič manj veselo razpoloženje; končno je stari vladar dvignil roko; naj pade njegova roka in zdrobi belega orla tam onstran Save.

Leta 1909., ko bi bili mogli, smo storili naopak; leta 1912., ko smo morali, smo ostali prekrižanih rok. Franc Ferdinand pade v morilske srbske roke. »Maščevanje za Franca Ferdinanda!« je zdaj geslo vseh narodov.

Avstrija koraka. Sedaj ali nikoli. Naše žito je pod streho, dva poletna meseca imamo še pred sabo. V dveh mesecih bo

Srbija obvladana, naša vojska pa pripravljena, da se z nekom drugim, večjim, sprime, ako bo hotel.

Avstrija koraka. Na stotine polkovnih godb svira danes Radeckega koračnico. Vojska izpred Mortara in Novare, izpred Kustoce — Nemci, Slovani, Mažari in Rumuni se bodo radi borili za našega starega vladarja. Boj črnega orla z belim — še nobeden prejšnjih ni bil v Avstriji tako popularen, kakor je ta. Maščevanje za Frana Ferdinanda!

V ponedeljek bom stal poleg Save, da si to pogledam.«

Prvi boji.

Od 30. julija do 23. avgusta.

V sredo dne 29. julija zjutraj ob 1. uri 30 minut je prišlo do prvega spopada med našimi in srbskimi četami ob Donavi v bližini Belgrada. Naša artiljerija, podpirana od infanterije, v zvezi z donavskimi monitorji (monitorji so vojni čolni, namenjeni za obstreljevanje) je obstreljevala sovražne postojanke, ki so jih po kratkem boju sovražniki zapustili.

Naši pionirji in obmejna finančna straža so v torek opazili dva srbska čolna z razstreljivom in minami. Vnel se je boj in so naši po kratkem a hudem boju premagali po številu močnejše moštvo ladje. Oba čolna z nevarno vsebino so naši ujeli in odpeljali.

Sovražnosti so se pričele na celi črti. Naši topničarji so bombardirali Belgrad.

Most med Belgradom in Zemunom se je zrušil v vodo samo do prvega stebra. Razstrelba se Srbom ni posrečila. Most je sicer za vlake nesposoben, more pa čezenj pehota. Ta most veže Belgrad in Zemun čez Savo. Državna meja gre nekako po sredi Save. Most je proglašen za nevtralnega. Ker so ga Srbi izkušali razstreliti, so s tem kršili mednarodno pravo.

V sredo dne 29. julija sta začeli tudi dve naši vojni ladji močno streljati na Belgrad. Okoli polnoči so po daljšem odmoru pričeli na belgrajski strani streljati iz strojnih pušk. Naši monitorji na Donavi so nato obstreljevali Belgrad. Ob 1. uri ponoči je naša krogla zadela v Belgradu neko zalogo smodnika, ki je zletela v

zrak. Zjutraj ko se je pričelo daniti, so zopet Srbi poizkušali razstreliti most čez Savo, a niso mogli podreti stebra, ki se je nagnil. Ker se je iz srbske carinske hiše streljalo na naše vojake, so naši topovi namerili na to hišo, ki je bila kmalu porušena. Videlo se je tudi, da nekaj hiš v Belgradu gori. Naši so ujeli 16 Srbov, ki so poizkušali most razstreliti.

Naš prvi mrtvec je bil vojak, ki je stal na straži na malem otoku v savskem zalivu pri Belgradu. Njegovo truplo so prepeljali v Zemun.

Tudi ob Drini so se že pričeli boji. Varstvena četa naših čet ob Drini se je med malim bojem pomaknila naprej do glavne struge Drine. Na naši strani je bil en vojak mrtev, Srbov je padlo deset.

Mejna lovca Jožef Hlusek in Ivan Sin iz Šumberka sta preplavala med sovražnim ognjem srednjo Drino, ki je zelo narastla. Razdrla sta srbsko telefonsko žico. S tem sta napravila jako junaško dejanje.

Srbske čete so poizkusile vznemirjati Bjelino. Poizkus se je izjalovil.

Bjelina je velika rodovitna ravnina v Bosni, kjer je bilo pričakovati srbskih vpadov.

V četrtek 30. julija se je četi naših izbornih obmejnih lovcev posrečilo napad mnogo močnejšega sovražnika pri Knotjevacu brez lastnih izgub odbiti in sovražnika vreči nazaj. Srbi so izgubili 1 častnika in 22 mož.

V nedeljo 2. avgusta je prišlo poročilo, da so avstrijske čete odbile napad na Plešo in začele čez Drino prodirati v Srbijo.

Srbska armada je bila postavljena začetkom vojske v sledečem redu: Pri Semendriji zbrani oddelki srbskih čet so odšli v južni smeri Moravska dolina proti Svilajnacuu. Na Donavi so bile postavljene le manjše čete, med njimi črnovojniki. Pri Valjevu in Kzicanu so se zbirale večje čete. Ob Drini pri Lešnici in južno pri Banji Brašni so stale čete prostovoljcev. Na novo formirane divizije v Novem bazaru so korakale čez Sjenico proti reki Limi. V okolici pri Prijepolju je stala ena brigada z gorskim topništvom. Čete, ki so stale v Novi Srbiji ob bolgarski meji, so bile z železnico prepeljane proti severu. Nekaj srbskih rečnih parnikov in trgov-

skih ladij je poizkušalo v naglici položiti na nekaterih mestih Donave in Save rečne mine. Ti poizkusi pa se jim niso posrečili. Srbski vojni zrakoplovi so poizkušali poizvedovati ob meji.

Avstrijsko-ogrsko čete so na ogrsko-srbski meji pri Mitrovici dne 28. julija prekoračile Savo. Na Donavi pri Kohevem sta bila srbska armadna prevozna parnika »Varda« in »Car Nikolaj« od naše donavske flotile ustavljena. Ob tej priliki so dobili naši prve srbske ujetnike.

Dne 5. avgusta je prišlo poročilo, da so Srbi niže srbskega kraja Pravno streljali na nek avstrijski parnik. Od srbskih streljav sta dva prevrtala zgornji del parnika. Poveljnik ladje je nato prekinil vožnjo, ne da bi prišel preblizu srbskemu obrežju. Neki drugi parnik »Bela« je bil usidran ob nekem rumunskem otoku blizu Gogosa. Tudi na tega so Srbi streljali in so bili trije mornarji težko ranjeni. — Pri Progarju ob Savi je poizkušal oddelek srbskih četašev 50 do 60 mož prekoračiti reko. Četaše so naše predstraže hitro prepodile. Drugi oddelek je hotel vznemirjati kraj Bjelino, ki leži v kotu, kjer se izliva Drina v Savo. Tudi to so naši odbili.

Oddelki srbskih četašev so nekaka zapaščina bosanskih vstašev. Za časa priklonitve Bosne k avstro-ogrski monarhiji je Srbija oborožila te oddelke, ki naj bi zanesli v našo državo majhno vojsko, motili vojaška zbiranja, hujskali prebivalstvo, uprizarjali upore na cestah in železnicah in pokvarjali brzovaje. Srbija je l. 1909. obljubila na Dunaju, da bo te oddelke razpustila, kar pa ni storila. Oddelki štejejo 50 do 100 mož.

Dne 4. avgusta ob 9. uri dopoldne je odplula naša vojna ladja »Körös« s svojega prostora, kjer je bila zasidrana. Hotela je pregledati okolico. Nepričakovano so začeli Srbi iz belgrajske trdnjave streljati. Nekateri krogle so zadele ladjo, toda škode niso napravile. Kar začne naša artiljerija na kopnem streljati na belgrajsko trdnjavo. To obstreljevanje je kmalu prisililo sovražnika, da je umolknil. Ob 4. uri popoldne se je odpravilo več naših ladij in začelo streljati na trdnjavo. Naš ogenj je napravil veliko škode na utrdbenih delih, zlasti na zgornji trdnjavi. Ponoči so se čule iz trdnjave razstrelbe,

vsled česar se je sklevalo, ker se je od časa do časa videl tudi ognjeni žar, da so se v trdnjavi vsled obstreljevanja vnele znatne zaloge municije.

V vinogradu pri Zemunu so naši opazili osem sovražnikovih vohunov, ki so poizkušali s svetlobnimi znamenji izdati sovražniku, kje da stoje naši topovi. Vseh osem vohunov so naši ujeli.

Dne 8. avgusta se je poročalo, da so hoteli Srbi vpasti v Bosno na mejni črti Vardište—Rudo. Naše obmejne čete so jih vrgle nazaj.

Dne 6. avgusta je plul popoldne avstrijski patroljski čoln proti izlivu Drine, kjer so Srbi delali utrdbe. Ko je bil čoln dvajset metrov oddaljen od brega, je skočil mornariški podčastnik, ki je imel s seboj tri kilograme ekrasita, v vodo in plaval proti bregu. Neopažen je došel na suho do srbskih utrdb, kamor je položil razstrelivo, ki je s pomočjo vžigalne vrvice eksploziralo. Srbi so takoj prihiteli in začeli streljati. Moštvo našega čolna jih je sprejelo s hudim in hitrim streljanjem. Štirje Srbi so padli, naš podčastnik pa je neranjen priplaval do čolna.

Naši obmejni orožniki so izvršili dne 8. avgusta zelo drzen čin. Že nekaj dni prej so ob Spodnji Donavi čakali ugodne prilike, da bi ujeli nekaj srbskih ladij. Ta prilika se jim je kmalu ponudila. Priplul je srbski parnik za osebni prevoz z 51 potniki, potem srbski parnik »Belgrad« s 150 potniki in tovorna ladja z 21 Srbi. Na tej se je nahajala velika množina lesa in okoli 50 vagonov pšenice. Obmejni orožniki so z več strani napadli ladje, jih prisilili, da so se ustavile ter jih privlekli na ogrsko obrežje. Vse srbske potnike so proglasili za vojne ujetnike in jih izročili vojaški oblasti.

Do 15. avgusta s srbskega bojišča ni bilo posebnih poročil. Drugi dan pa je prišlo poročilo, da so naše čete na več točkah prodrle v Srbijo in vrgle sovražnika nazaj.

Šabac je v naših rokah — tako se je poročilo končalo.

Šabac je najvažnejše mesto v Mačvi. Mačva se imenuje ravni del gornje Posavine (med Drino in Savo) bržkone zaradi močvirij, katerih je tam okrog 25.000 hektarov. Še enkrat toliko pa je barja, ki je vsako leto nekaj mesecev preplavljeno.

Vkljub temu je Mačva bogata pokrajina z zelo razvitim poljedelstvom; zlasti slovi tamošnja bela pšenica. Tudi konjereja je na dobrem glasu. Hiše so zelo lepe in snažne. Gozdov, ki so bili v uporih proti Turkom zavetišča naroda, ni več; le grmovje še spominja nanje. Večino gozdov so preorali. Ljudska izobrazba je precej visoka, kar priča precej visok odstotek ljudi, ki znajo čitati in pisati.

Naslednji dan, 16. avgusta je došlo tole poročilo: Naši vojaki so vrgli 14. avgusta po hudih bojih sovražnika iz njegovih že precej utrjenih in močno zasadenih postojank na vzhodnih obrežnih višinah Drine blizu Loznice in Lešnice. Tukaj kakor tudi v Šabcu so naše čete 14. avgusta popoldne in ponoči 15. avgusta odbile veliko protinapadov Srbov, ki so z veliko hrabrostjo napadali. Danes so naše čete nadaljevale prodiranje. Zarubile so eno srbsko zastavo, dva topova in dve strojni puški. Sovražnik ima težke izgube, tudi naše izgube niso neznatne.

Loznica, mesto s 4000 do 5000 prebivalcev, je središče podrinjskega okrožja, leži v gorenjem Podrinju na rečici Štiri, ne daleč od Drine.

Lešnica, mesto s približno 1500 prebivalci, leži na zapadni meji Mačve, pod goro Vilojevico, blizu Drine.

Boj za Šabac je bil prvi hujši boj. Dne 17. avgusta so pripeljali v Budimpešto prve ranjence iz bitke pri Šabcu. Vsi so pripovedovali z navdušenjem o hrabrosti naših čet.

Dne 19. avgusta je naznanilo novo poročilo, da so naše čete zavzele Požarevac. V Zagreb je prišlo poročilo, da se je v vseh dosedanjih bojih posebno odlikoval 53. pešpolk, v katerem so Hrvatje.

Nemški listi so pisali zelo navdušeno o naših zmagah.

Ruska vlada je naznanila Srbiji, da želi, da bi prevzel vodstvo srbske armade neki ruski general.

Dne 20. avgusta se je poročalo, da so avstrijske čete, ki so prodrle iz Progarja, ki leži v jugovzhodni Slavoniji ob Savi, zavzele Obrenovac, ki leži 10 km južno od Save.

Zavzetje Obrenovca je bilo za naše čete velike važnosti. Z zavzetjem Obrenovca je naša armada pridobila tretji pre-

hod v Srbijo, in sicer so se uvrstili ti prehodi: čez Drino pri Loznici in Lešnici, čez Savo pri Šabcu in Progarju.

Obrenovac je zelo važna točka blizu Belgrada. Skozi Obrenovac vodi železniška proga proti Valjevu. Od te proge se odcepi pri Lajkovcu 35 km dolga železniška proga, ki veže glavno progo Belgrad—Niš.

V nedeljo dne 23. avgusta je prišlo poročilo, da je bilo zahodno od Višegrada-Rudo po trdem boju na celi črti poraženih krog 30 srbskih bataljonov s številno gorsko, poljsko in težko artiljerijo.

Način srbskega bojevanja.

Ljudje pri nas so si predstavljali boj s Srbi mnogo lažji kot je v resnici. Oni naših vojakov, ki se spominjajo še bojev za časa okupacije Bosne in ki so imeli priliko spoznati zemljo, na kateri so se bili, bodo sodili drugače. Saj je srbsko ozemlje zelo podobno onemu Bosne. Belgrad sam leži sicer kakor nalašč, da se ga lahko obstreljuje, toda Belgrad sam še ni Srbija.

Iz strateških ozirov je bilo težišče napadov avstro-ogrske armade določeno na bosansko-srbski meji in na Drini, kjer se nahaja visoko gorovje s irdnjavam podobnimi skalami. Pešci avstrijske armade so imeli v mirnem času večkrat priliko vežbati se v goratih krajih. O težavah na srbski meji pa si more oni, ki krajev ne pozna, komaj napraviti pravo sliko. Poleg globokih dolin se dvigajo visoke skalnate stene, na drugi strani pa je gorovje pokrito s pražozdi. Gozdovi in našemu Krasu podobne planjave se vrste drug za drugim. V sivem skalovju se nahajajo čisto velikanske globine, imenovane doline, ki so mnogokrat do 50 metrov široke in globoke do 25 metrov. Med temi globinami so na mnogih krajih presledki komaj po en meter široki. V najglobočjih pa rastejo navadno najmočnejša drevesa. Po tem težko prehodnem ozemlju med Bosno in Srbijo si morajo patrolje naše armade le z velikimi težavami delati pot.

Druga, velika težava, s katero se imajo naše čete boriti, je nezanesljivost ondotnega ljudstva. Posebno kraji ob meji so polni najubožnejšega ljudstva. Velika beda

vlada med tem ljudstvom in naše čete se morajo hraniti samo z doposlanim jim živežem. Vasi so majhne in siromašne.

Ko so naše čete korakale na napad proti srbskim četam, so morale mnogo velikih obmejnih krajev zavzeti v ljutem napadu, in sicer ne samo v boju s sovražnimi vojaškimi četami, temveč z mnogo hujšimi, z ondotnimi prebivalci in komitaši ali bandami. Slučaji izdajstev so bili prav tako pogosti kot se je zgodilo mnogokrat, da so starci in žene streljali na naše čete, ki so korakale na srbsko zemljo pravzaprav kot osvoboditelji ondotnega tlačnega, siromašnega ljudstva. Neki očividec je pripovedoval, da so imele naše čete pri prehodu čez Drino posebno težko stališče radi zvičajnosti in izdajstev ondotnega prebivalstva.

Komitaši streljajo navadno zelo dobro. Imajo pa strah pred bajoneti, in če pride do boja z orožjem samim, navadno zbeže. To je zelo zanimiv pojav, ki se kaže tudi pri ruskih kozakih. Ruski kozaki kakor tudi srbski komitaši so navajeni samo enega orožja, katero dobro rabijo. Drugačno orožje, kot so ga vajeni, jim vzbudi navadno strah. Kozaki se ne boje sabelj in sulic, če pa nameri nanje nasprotnik puško ali bajonet, navadno zbeže. Nasprotno je pri komitaših, ki se ne boje strelcev, zelo pa bajonetov.

Ljudstvo v Srbiji je zelo vajeno puške. Saj je znano, da so bile v balkanskih vojskah tudi žene popolnoma izučene streljanja.

Večkrat so prišle naše čete v vasi, ki so bile navidezno kot izumrle, zapuščene. Ko pa so naše čete vkorakale, so bile od vseh strani obstreljevane. Z dreves in strešnih lin je deževalo krogel.

V drugih slučajih pa se je kazalo ljudstvo zopet napram našim četam zelo prijazno. To je bilo za naše preizkušene čete navadno znamenje, da sovražnik ni daleč. Navadno se je v takih slučajih sovražnik skrnil in čakal ugodnega trenutka, da pade po naših.

Neki ranjenec je pripovedoval: Prišli smo v vas, ki je izgledala kot bi bila izumrla. Samo pred eno hišo je sedel starec, ki je, ko je zagledal našo četo, navdušeno pozdravljaj našo monarhijo in našega cesarja.

»Kako smo srečni, da ste vendar prišli; mi smo vaši prijatelji. Oprostili nas bode strahu, v katerem živimo,« tako je klical.

Preklinjeval je čas, ko je prišel kralj Peter v deželo.

Na vprašanje našega častnika, če so srbski vojaki v bližini, se je starec prekrizal, dvignil roke proti nebu in pravil, da je srečen, da že dolgo te bande ni videl. Pravil je, da so srbski vojaki že davno pobegnili in vzeli seboj ljudem zadnje, kar so imeli.

Četa je po kratkem odmoru zapustila vas. Komaj so prišli naši vojaki iz vasi, jih je obsul dež sovražnih krogel. Komitaši so se skrili in napadli naše čete za hrbtom.

Naši so jih po hudem boju premagali in naša četa se je po boju vrnila nazaj v navidezno zapuščeno vas.

Starec, ki se je delal prej tako prijazenega, je bil takoj ustreljen.

Slovenski častnik o načinu srbskega bojevanja.

Gospod Pavel Cvenkel, znane ugledne rodbine Cvenkel na Gorenjskem, je bil kot rezervni poročnik ranjen v vojski s Srbi. Služi v 79. hrvaškem Jelačičevem polku. Uredniku »Slovenca«, ki ga je obiskal, je o svojih doživljajih povedal tole:

Pri gori * * * so se začeli 12. avgusta boji s Srbi. Predvsem smo imeli krvav posel s srbskimi komitaši; to so prave divje, nečloveške drhali, pred katerih krutostjo bi se celo Huncji zgražali. Komitaši so civilno oblečeni, oboroženi s starimi ruskimi puškami, ki streljajo svinčene krogel, nekoliko debelejšje kot palec; nekako take so, kakršne so izstreljavale naše stare Werndlove puške. Pojavijo se na kakem mestu v malem ali večjem številu, da na ta način vznemirjajo in ustavljajo napredovanje naše vojske. Na odprtem bojnem polju se ne upajo stopiti pred svojega sovražnika, marveč se umikajo pred našo vojsko v visoke gore, kjer imajo zgrajene že od smrti našega prestolonaslednika in rajne vojvodinje Hohenbergove dobro utrjene utrdbe, ki so zgrajene celo iz betona. Kriti so tako, da gledajo le puške iz utrd. Sovražnika iz nje-

govih postojank ni mogoče drugače pre-poditi, kakor z junaškim jurišem. Boj z njimi otežuje gosto grmovje in edina poljska rastlina koruza.

Komitašem pomaga vse: staro in mlado, otroci in žene. V obraz so nam prijazni, njih hinavščina in zahrbtnost gresta celo tako daleč, da kličejo »živio« našemu cesarju, zahrbtno pa škrtajo z zobmi, nas koljejo in mečejo bombe. Tiste ročne bombe, ki so podobne našim električnim žarnicam, mečejo ponajveč ženske in komitaši. Z eno besedo: Srb je neodkrito-srčen, zahrbtn; njegova nekdanja hrabrost se pač pokaže najbolj v krutosti, ki jo kažejo na naših vojaki. Nekemu praporščaku Jelačićevega 79. pešpolka so Srbi prerezali trebuh, pustili v trebuhu zasajen bajonet, iztaknili mu oči in položili v očesni votlini malo kamenje. Nekemu drugemu našemu vojaku artiljeristu so iztaknili oči, odrezali mu nos in jezik in ga tako onečastili, kakor to ni čuti in čitati o divjakih. S sovražnikom je tak boj, če je v premoči, težak, a naši junaki se ga nič ne strašijo. Če pa sovražnik vidi, da so sile enake, pa beži, kar more in gleda samo, da reši topove in strojne puške; pusti pa ležati cele zaboje municije.

V boju zasledujejo Srbi sledečo tak-tiko: Da bi spravili naše med več ognjev, se ne bore čelo proti čelu, marveč le tako, da sipljejo ogenj od vseh strani.

Redna vojska pošilja od svojih regi-mentov nalašč dezertarje k naši vojski, ki imajo očitno nalogo, da bi našo vojsko prevarili. Vedno opisujejo položaj drugače, kakršen je v resnici.

Srbska redna vojska je docela izstra-dana, telečnjakov nimajo, v vrečah (Brod-sack) imajo polno patron. Ne nosijo s se-boj kruha ali kake druge hrane. Dezer-terji, ubegli k naši vojski, so raztrgani, bleđi, upadlih lic.

V zadnjih balkanskih vojskah se je go-ovorilo, da Srbi dobro streljajo, a to ni re-snično. S puškami streljajo le slabo, s to-povi pa jako dobro. Izmerjeno imajo nam-reč natančno kako točko, ki stoji na sa-mem; na to točko se vsuje polno granat, kadar čez to točko naša vojska koraka.

Naša vojska prodira neizprosno na-prej. Zgodovina ne kaže slične hrabrosti, kakršno kažejo naši vojaki v tej vojski.

Izpodbujeni od zavratne smrti našega pre-stolonaslednika in njegove soproge vojvo-dinje Hohenberg narašča pogum in hra-brost naših vojakov do neizprosne in ne-usmiljenega boja, ker ga podžiga še srd vsled strašnega krutege postopanja srbskih razbojniških tolpa.

Zaman ni zaslužil naš 79. Jelačićev polk pohvalo, kajti vsak naš mož od prvega do zadnjega želi in hoče, da maščuje svoje padle tovariše ne glede na svoje življenje.

Bilo je to 16. t. m. Naša zapoved je bila, da zavzamemo grič, ki je ležal pred nami. Po trikratnem brezuspešnem jurišu smo rešili to nalogo. Ko smo prodirali na-prej z griča v dolino in podili sovražnika pred seboj, smo prišli naenkrat v ogenj od vseh strani. Gromeli so topovi, obsipavale so nas karteče, šrapneli, strojne puške so ropotale in nad nami so žvižgale krogle iz pušk. Seveda smo mi na ta ogenj, četudi v manjšini, na vse strani uspešno odgovar-jali. Izgubili smo precej mož, a sovražnik je izgubil trikrat toliko. Takoj pri prvem jarku me je zadela z leve strani krogla na palec desnice, odgovoril sem napadalcu z dvema streloma iz armadnega samokresa. Moj sovražnik se je mrtev zgrudil. V tem hipu začutim v hrbtu, bil sem namreč su-njen z bajonetom, udarec puškinega ko-pita na vratu, ki je končal moje prodiranje, ako Bog dá, samo za kratko dobo.

Zavedel sem se šele, ko so me že nesli iz boja. Kakor so pripovedovali moji vo-jaki soborilci, so me našli ležati nezavest-nega z razprostrtima rokama z armadnim samokresom v desnici, s polovico odlom-ljene sablje v levici na dveh srbskih stroj-nih puškah. Ko so me odpeljali v bolnico, mi ni mogoče popisati ljubezni in težkega slovesa od svojih hrabrih Ličanov. Zadnje besede z moje strani: »Na skorajšnje svi-denje!« od njih pa: »Gospodine, osvetit ćemo te kruto!«

Prvi boji pri Belgradu.

V odstavku »Prvi boji« smo opisali, kako so se pričeli in vrstili prvi boji s srb-skimi četami. Izmed teh bojev so bili zna-meniti oni pri Belgradu, Šabcu in Više-gradu.

Obstreljevanje Belgrada je bilo zauka-zano zato, ker so pričeli Srbi prvi streljati

na parnik donavske paroplovne družbe. Prvi parnik te družbe, ki so ga Srbi obstreljevali, je bil parnik »Jožef«. Avstrijski monitor »Temes«, ki je bil usidran ob ciganskem otoku, mu je hitel na pomoč. Ta monitor je začel obstreljevati trdnjavo Belgrad. Za tem sta pričela streljati tudi monitorja »Szamos« in »Zodrog«. To se je zgodilo okoli polnoči. Na restavracijskem vrtu hotela v Zemunu je igrala še ciganska godba, ki pa je takoj utihnila, ko se je zasljal prvi strel. Ljudstvo je hitelo na breg Donave in na kolodvor, da si ogleda obstreljevanje. Metalci svetlobe iz monitorjev so od časa do časa svetili na staro belgrajsko trdnjavo. Na obeh straneh se je neprenehoma streljalo. V Zemunu so morali pogasiti vse luči, da ni imela belgrajska posadka nobenih strelnih ciljev. Kmalu po prvi uri po polnoči se je čul od savskega mostu sem strašen pok, ki je preglasil celo streljajoče topove. Videlo se je, kako se je dvignil v zrak visok ognjen steber, potem pa se je čulo ropotanje železja.

»Srbi so razgnali most.« Ta klic je šel po mestu od ust do ust.

Takoj se je videlo, kako so iz Zemuna hitele čete proti mostu. Kmalu nato so začeli topovi, ki so bili postavljeni v zakopih pri Zemunu, bruhati ogenj. Srbi so odgovarjali, toda kmalu so umolknili vsled nekaterih naših šrapnelskih strellov. Streljanje iz pušk pa se na srbski strani nadaljevalo. Še enkrat so poizkusili razstreliti most, toda naši so jih prepodili s streli iz strojnih pušk.

Na naši strani sta bila samo dva ranjena; izgube Srbov pa niso znane.

Počasi se je pričelo daniti. Nad pokrajino pa je ležal tako gost smodnikov dim, da se je mogla belgrajska trdnjava komaj razločevati.

Streljanje se je nadaljevalo.

Iz Lavdonske utrdbe je priletela krogla proti Kalimegdanu. Zadel je smodnišnico. Grozovit pok in poslopje je razpadlo v tisoč kosov.

Kmalu nato so naši razdrli še hišo colninske straže, iz katere so Srbi streljali.

Proti deveti dopoldanski uri je začelo streljanje ponehavati. Samo na polotoku Burmi, ki se vleče kot ozek jezik proti

Belgradu, se je še naprej streljalo. S tega otoka so prinesli tudi prve žrtve teh bojev.

Dva mrtva.

Oba sta bila Madžara. Ko so ju nesli mimo ljudstva, ki je vse to gledalo, so se ljudje odkrivali.

Na tem polotoku je pričelo primanjkovati municije: Pot na ta polotok je zelo nevarna. Ob bregu je pot odprta in dolga.

Neki korporal, po imenu Berecz, se je izjavil, da je pripravljen prepeljati municijo na polotok v čolnu. Komaj pa je skočil v čoln, se je pokazalo, da ne zna veslati. Tedaj pa skoči v čoln neki železniški uradnik in prime za vesla. Komaj pa je veslal 200 korakov daleč, so začeli Srbi nanj streljati. Korporal, ki se je nahajal v čolnu, je bil ranjen in padel je v čoln. Železniški uradnik pa je skočil v Donavo, privezal čoln nase in ga tako vlekkel proti polotoku Burmi, kjer je oddal municijo in na enak način kot municijo tja pripeljal nazaj ranjenega korporala.

Dne 29. julija popoldne ob 4. uri se je oglasila godba topov iznova. Mesto Belgrad je bilo zažrnjeno v gost smodnikov dim. Gorela je tudi v Belgradu tovarna za olje in ogenj je razširjal nad mestom gost, črn dim.

Proti 8. uri zvečer se je začulo v zraku ropotanje motorja. Iz trdnjave Kalimegdan so začeli streljati na zrakoplov. Toda zrakoplov je plaval previsoko, da bi ga mogli zadeti. Kakih pet minut je krožil zrakoplov nad Belgradom. Z metalci svetlobe je razsvetljeval trdnjavo. Potem se je vrnil na ogrsko stran.

Kmalu po polnoči so poizkusili Srbi iznova razstreliti most. Neki naš monitor, ki je most neprestano stražil, je metal na most svetlobo. Videlo se je, da koraka proti mostu močna četa srbskih pešcev. Naša artiljerija je začela metati nanje šrapnele in streljala s strojnimi puškami.

Mnogo Srbov je padlo, morali so se vrniti.

Do 3. ure zjutraj se je streljalo, potem so topovi utihnili.

Zgodaj zjutraj dne 30. julija je bilo opaziti na Donavi parnik donavske paroplovne družbe »Alkotmány«. Ta parnik je prevzel nalogo, da bo očistil reko min, katere so položili vanjo Srbi. Ko se je parnik pri-

bližal belgrajski trdnjavi, ga je pozdravil ogenj iz topov in ogenj iz strojnih pušk.

Krmar je padel. Kapitan, ki je skočil na mesto padlega, je bil v dveh minutah mrtev. Krmarja sta zadeli dve krogli, vendar je imel še toliko moči, da je obrnil ladjo proti našemu bregu. Ko je ladja pristala na našem obrežju, smo videli, da je bila vsa preluknjana od krogel.

Kmalu nato se je oglasilo zopet gromenje topov, ki je trajalo neprestano do 10. ure dopoldne.

Boji za Šabac.

Korni poveljnik, general kavalarije pl. Tersztyanszky je v svojem bojnem poročilu opisal boje za Šabac takole:

Dne 11. avgusta je dobil nalašč za to izbran oddelek povelje, da naj pride čez Savo in naj vzame na drugi strani ležeče mesto Šabac. Voda je stala precej visoko, reka je bila široka 600 metrov, južni breg je bil zaseden in močno zastražen od sovražnika.

V jutranji zori dne 12. avgusta je naša infanterija, podpirana od pionirjev severno od Šabca, prišla med hudim sovražnim ognjem čez Savo in prepodila sovražnika z brega, kjer se je nastanila. Še tisti dan so naše čete, podpirane posebno od artiljerije, zavzele mesto, čeprav so mesto sovražne čete in meščanstvo obupno branili.

Dne 13. avgusta so se naše čete pripravile za obrambo zavzetega ozemlja.

Dan potem so morale naše čete prestatiti napad po številu mnogo močnejšega sovražnika, katerega so odbile. Prišle so nove čete našim na pomoč čez Savo. Oddelek pionirjev je pa medtem napravil most.

Sedaj v Šabcu združene čete so se pričele dne 16. avgusta pomikati proti jugu, kjer so se bile ves dan. Dne 17. avgusta so naletele na močan sovražni oddelek, nakar so se naše brigade pomaknile počasi na utrdbe, napravljene krog Šabca. Poveljnik se je odločil, da ojači svoje čete še z ostankom preostajajočih mu čet in da ponovi napad proti jugu.

Zjutraj dne 18. avgusta je prodril en kilometer naprej in pregnal po številu enako močnega sovražnika iz vseh njegovih postojank.

Boji dne 19. avgusta so donesli novih uspehov. Srbi so se v neredu umikali. Srbski ujetniki so pripovedovali, da je bilo to umikanje podobno onemu Turkov pri Kumanovem v prejšnji balkanski vojski. Naše čete so stale ta dan zvečer v črti Varna-Vukovic-Cerovac.

Dne 20. avgusta so se pripravile naše čete na nov napad, pa je prišlo tisto znano povelje vrhovnega poveljstva, da naj se smatra srbsko bojišče kot postransko bojno polje in da naj se ustavijo vsi napadi. S težkim srcem so se naše čete v večjem številu podale nazaj na levi breg Save.

Sovražnik, ki je bil po bojih zadnjih dni smrtno izmučen, se ni upal motiti pohoda naših čet nazaj. Šele ko je zvedel o že izvršenem povelju, je poizkušal prepoditi našo majhno četo, ki je ostala v Šabcu. Ta četa se je 21. in 22. avgusta noč in dan junaško branila proti številno zelo močnemu sovražniku. Našemu poveljniku onostran Save je bilo to preveč in odločil se je, da s svojimi četami v noči dne 23. avgusta iznova prekorači Savo in prepodi sovražnika.

Medtem pa se je naznanilo, da je po tedanjem bojnem stanju brezpomembno držati Šabac v naših rokah. Zvečer je prišlo našim v Šabac povelje, da naj se umaknejo na onostran Save, kar se je še tisto noč zgodilo.

Tudi tega dolgotrajnega prehoda naših čet čez Savo si ni upal sovražnik motiti.

Srbi so bili potrti, ker so imeli vsled naših napadov velikanske izgube. Ujetniki in ranjenci so pripovedovali, da nad 6000 mož. Pravili so, da so bolnišnice prenapolnjene ranjencev in da primanjkuje zdravnikov. Zlasti pa, da primanjkuje zdravil, ker se Srbi pred vojsko niso z njimi prekrbeli.

Naš prehod se je izvršil v najlepšem redu z vsemi topovi in vozovi. Šele ko je naš zadnji mož zapustil Šabac, smo razdrli most, tako da so naše čete stale dne 24. avgusta popolnoma za boj pripravljene na bregu Save v Slavoniji. V teh mnogodnevnihih pohodih so se naše čete vzorno zadržale in povsod, kjer je moč količkak pripuščala, napadale.

Boji so bili tembolj naporni, ker niso imele naše čete opraviti samo z močnimi

sovražnimi četami, temveč tudi s satansko fanatiziranim prebivalstvom, ki je metalo bombe, zastrupljalo vodnjake in iz zased streljalo celo na ranjence.

Podrobnosti o bojih pri Šabcu.

Prvi napad na srbske čete je izvršilo šest bataljonov naše infanterije. Srbske čete so se začele pomikati proti mostu. Oviranje prehoda naših čet čez Savo so prepustili Srbi četam komitašev, ki so bili oboroženi s handžari in ročnimi granatami. V bojih s temi komitaši so bili naši vojaki največkrat ranjeni na rokah.

Neki udeleženec teh bojev je pripovedoval: Ko so bile zavzete poljske utrdbe, se je razvil v Šabcu obupen počestni boj. Po enournem boju smo zasedli mesto, toda še potem so streljali na nas iz kleti, podstrešij in cerkvenih lin. V neki žagi se je zabarikadiralo 60 komitašev, ki so metali bombe. Naslednji dan so Srbi ponovili napad, bili pa so z velikimi izgubami prepodeni.

Neki naš ranjenec je pripovedoval: Že deset dni smo stali na bregu Save pri Klenaku. Tupatam je padel kak strel naših prednjih straž. Srbi so streljali na nas s šrapneli, niso pa napravili škode. Dne 11. avgusta ob 11. uri ponoči so se naši pionirji pripravili na delo. Med neprestanim ognjem naše artiljerije smo prišli v 200 čolnih čez Savo. Stal sem nekaj kilometrov za Šabcom in čakal na prevoz. Prav dobro sem videl, kako so naše bombe vžgale hišo colninske straže. Pod smrtonosnim ognjem naše artiljerije so morali Srbi Šabac kmalu zapustiti. Ko smo prišli v mesto, ni bilo sovražnika nikjer videti in povsod smo razobesili naše zastave. Po dveurnem boju je bil Šabac naš. V mestu smo našli mnogo živeža.

Dne 14. avgusta smo odkorakali iz Šabca ob zvokih Rakoczyjeve himne v južno smer in prišli deset kilometrov daleč. Tu smo bili napadeni od srbske divizije. Po kratkem streljanju je prišlo do boja z bajoneti. Komaj pol ure je trajal boj, ko so Srbi že bežali. V tem boju je pomagalo tudi civilno prebivalstvo: otroci, starci in žene Srbov proti nam. Neki sedemnajstletni deček je streljal na naše prednje straže.

Neki sedemdesetletni starec je bil osumljen, da je streljal na naše čete. Tajil je in puške ni bilo najti pri njem. Zaprli smo ga v neko hišo. Tam je našel puško, odprl okno in začel streljati na nas. Takoj smo ga ustrelili.

Neki vojak Madžar je bil nenadoma od srbskega vojaka napaden. Tako nenadoma, da ni mogel svoje puške rabiti. Prišlo je med njima do boja z rokami. Srb je padel in naš vojak mu je pregriznil vrat.

Infanterist iz južne Ogrske je poročal: V največji tihoti je bilo moštvo, ki je bilo odločeno za prehod čez Savo proti Šabcu, poklicano. Vedeli smo takoj, da velja sedaj priti čez Savo in hiteli smo k bregu v pripravljene čolne. Naglo sem bil s petdesetimi tovariši v čolnu. Med vožnjo čez Savo smo se čudili, da se z nasprotnega brega nič ne strelja na nas. Ravno smo hoteli na nasprotnem bregu pristati, ko je začelo iz zakopnih jarkov deževati na nas svinčenih krogel. Takoj pri prvi salvi je padel v našem čolnu četovodja in sedem drugih vojakov-tovarišev. Skočili smo na breg in hiteli proti srbskim poljskim utrdbam, katere smo vzeli z bajonetnim napadom. Pred nami je bežalo srbsko vojaštvo in komitaši proti Šabcu. Mi smo jih podili naprej. V Šabcu je prišlo do strašnih bojev na cestah. Iz podstrešij in cerkve se je na nas streljalo. Za nami so prišle druge naše čete in Šabac je bil kmalu naš.

Mesto Šabac.

Neki angleški potopisec je opisal mesto Šabac sledeče: Na savskem obrežju se prodajajo skoro same slive. Kamorkoli pogledamo, vidimo velike košare, polne svežega sadja in težke vreče suhih sliv. Šabac — pravi ta potopisec — je skoro najbogatejše mesto Srbije, po svoji zunanosti je pa še zelo zaostal. Hoteli in hiše so slabe in umazane, ulice ozke, tlak po ulicah pa izgleda kakor razburkano morje. Ta popis pa danes popolnoma ne velja, ker so mesto že nekaj popravili. Šabac leži ob Savi. V bližini Šabca je izvojeval Kara Gjorgje, praded današnje srbske dinastije, zmagal nad Turki. V Šabcu se nahaja podrt grad, ostanek bivše turške trdnjave. Prej je bil grajski stolp obdan s precej visokim okopom. Mesto je sezidano leta

1470. od sultana Mohameda II. kot obmejna trdnjava proti Ogrski. Turkom ga je pozneje vzel kralj Matija Korvin. Leta 1695. ga je vzel grof Gvido Starhemberg na čelu avstrijske vojske. Po vojskah princa Evgena je prišel Šabac v avstrijske roke, v katerih je ostal samo 21 let, od leta 1718. do 1739. Tudi cesar Josip II. je streljal na to mesto. Pri Klenku je vojska prekoračila Savo in cesar se je osebno pokazal pred trdnjavo. Pričelo se je obstreljevanje in trdnjava je bila vzeta. V Šabcu je bilo gnezdo revolucije pod janičarskim begom Novljaninom. Mesto Šabac ima sedaj okoli 10.000 prebivalcev in velja kot najbolj evropsko mesto Srbije. Petrovo in Pavlovo cerkev krasijo freske. Mesto ima park. V bližini se nahaja neka Trajanova zgradba. Pripovedujejo, da je tam stanoval cesar Trajan, ki je imel tri glave, od katerih je ena jedla ljudi, druga živali in tretja ribe. Ljudstvo je prosilo sv. Dimitrija, naj vpraša cesarja, česa se najbolj boji. Cesar je odgovoril, da se boji samo solnca. Dimitrij je nato vsem petelinom iztrgal jezike. Ker ti niso mogli kukurikati, prespal je Trajan jutro in ko se je prebudil, bilo je že poldne. Bajka pripoveduje, da je Trajan nato oglušil in oslepil in da so prijatelji Trajanovi ubili Dimitrija in ga z njegovim slugom vred vrgli v Savo. Takoj nato so opazili, da je padla z neba božja svetloba in ko so prestrašeni izvlekli truplo iz Save, svetilo je kot solnce. Bil je nato pokopan, ta prostor pa so imenovali Mitrovica.

Zakaj so se naše čete umaknile iz Šabca.

V dneh od 23. do 25. avgusta so se naše čete junaško borile pri Krasniku proti Rusom. Vrhovno vojno poveljstvo je uvidelo, da bodo tem bojem sledili drugi, še hujši, severno in vzhodno od Lvova, zato je izdalo povelje, da naj se srbsko bojišče smatra samo kot postransko bojno polje in naj se zbere glavna moč v boju proti Rusom. V Srbiji naj branijo samo naše meje, opuste pa naj se napadi in nadaljnje prodiranje.

Ta odredba odgovarja popolnoma vojaški taktiki. Če se pokaže potreba, da se

mora boriti na dveh frontah, potem se smatra za potrebno, da se osredotočijo vse moči na močnejšega nasprotnika z namenom, da se ga najprvo premaša.

Vsled tega je razumljivo, da je naša armada odredila, da se vrže z vso silo proti Rusom in opusti napade in prodiranje proti Srbom.

Glavno bojno polje naši armadi ni bila več Srbija, temveč le-ta ob avstrijsko-ruski meji na severu.

To je bil vzrok, da so naše čete opustile prodiranje skozi Šabac v Srbijo in se umaknile na obmejno črto onostran Save.

Boji pri Višegradu.

Vzhodno od Višegrada je udrlo še pred začetkom operacij naše armade kakih 30 srbskih bataljonov čez Uvac in Vardište na naše ozemlje. Naši so jih v dneh 20. in 21. avgusta po hudih bojih prepodili iz njih dobro izbranih in skrbno zavarovanih postojank čez mejo.

Bili so to vojaki šumadske divizije prvega poziva, in sicer štirje polki pešcev, en kavalerijski polk in en artiljerijski polk. Dalje po en polk prvega, drugega in tretjega poziva drinske divizije.

V bojih so z našimi sodelovali tudi nemški vojaki, ki so prišli iz Skadra v Albaniji, potem ko je albanski knez Wied odpotoval iz dežele. Naši so se borili z velikim junaštvom. Nasprotnik je bil dobro zavarovan in številno mnogo močnejši. Naše čete so prizadele sovražniku velike izgube, kar se mora sklepati že po tem, da so v enem samem zakopu našli 500 mrtvih srbskih vojakov.

Tudi na naši strani so bile izgube precejšnje. Vzrok je v tem, da so se naši z zaničevanjem smrti in neizmernim junaštvom vrgli v boj.

Srbom so poveljevali ruski častniki, ki so vstopili prostovoljno v srbsko armado.

Ob Drini.

Ob bosensko-črnogorski meji se združita hudournika Tara in Piva v Drino. Mimo razvalin gradov, zgrajenih v 15. stoletju, ki jih opevajo narodne psemi, šumi Drina. Najprej obkroži bosensko gozdnato pogorje. Ko jo je ojačilo več pritokov, pro-

dirajo njene vode celo vrsto skalnatih tokav, dokler ne pridrve do Luke, odkoder tvori Drina avstro-ogrsko-srbsko mejo do svojega izliva v Savo. Na desnem bregu visoko nad nami se dvigajo srbski obmejni stražniki: Mala in Velika Gostilja, Janjac, Vlasiliška Glava in dvoglavi Stolac, čigar široka rebra z mnogimi vrhovi posuta padajo k Drini. Končni steber teža gorovja je Stolovac, čigar strme stene se v polukrogu izgube v Drini. Tu se obrne reka v pravem kotu proti vzhodu, tudi leva obal postaja strma, tako da stisnejo Drino na 10 do 12 metrov. V bučečih vrtincih drevido vode naprej. To je zloglasni Slap, najhujši sovražnik podrinskih plavcev. Ob visoki vodi je plovba po njem sploh nemogoča. Vsak drug promet, kakor s plavom, je pa po Drini izključen, kajti od Slapa naprej je obrežje neprehodno. Pa tudi vožnja s plavi je vedno polna nevarnosti. Kmalu se pridruži Drini na levi strani v divjih skokih skozi temno skalovje zeleno lesketajoča se Zepa. Nad njenim izlivom se dviga rtast oblok starega turškega mostu.

Pol ure pod Luko so obale Drine navpične stene, med katerimi teče voda kakor po kanalu. Na bosenski strani se razdeli obrežje kmalu zopet v stožce in kope, na srbskem bregu pa še rastejo vedno strme, do tisoč metrov visoke stene iz vode. Ob robu teh skal se začenjajo široke, puste planjave. Potem se razgled tudi na srbski strani razširi. Ravno obal pokrivajo travniki ter polja s koruzo in tobakom. Kakor otoki mole ob obali skupine starih rimskih grobov kvišku, že zakritih s prstjo, v sencih mogočnih orehov. Pri Vranjkovini se zopet približa obali strmo gorovje in z razpokanega skrilačca pridrvi z znatne višine mogočen hudo-urnik. Nato zagledaš prijazne griče, ki spremljajo tu že široko reko do izliva Drinice in še dalje. Gozdi se umikajo. Še enkrat se spusti temno strmo skalovje v globoke vode Drine, ki se tukaj v krogu obrne na srbsko stran. Na levi se vzpenjajo stolpi in razvaline obzidja iz valov, spodaj pa se razteza prijazno, starodavno, s trtami obraslo mestece ob obali. Tudi na drugi strani zagledaš iz bujnega zelenja razvaline utrd. To je Mali Zvornik, ki je bil pred dvajsetimi leti še bosenski. Po-

nosni grad nad njim je stari Zvornik, za katerega so se naši svojčas toliko borili. Krasna slika, vredna, da bi jo opeval pesnik!

Kmalu potem se pogorje na obeh straneh umakne, pokrajina je ravna in prostrana, črna prst, sadovnjaki in vinogradi pričajo, da se bližamo plodoviti in bogati Posavini. Kakor kača se vije Drina med mehko nasipino naprej. Vode se ustavljajo; zdi se, kakor da ne marajo dalje. Reka se deli v struge, ki obdajajo temne loke in dobrane, ter se zopet združi v neprodinjem, brezmejnem močvirju. Že zazreš pred seboj rumeno progo — široko Savo. Parniki in hitri čolni švigajo po njej. Tu se je Sava zarila z globoko, ozko zanko v bosenska tla. Drina se bliža tej zanki, skriva se v strugah svoje delte in počasi pada utrujena hči planin ob pestrem produ žolti sestri v naročje.

Po bregoviti gornji drinski dolini se prebivalstvo bavi večinoma z ovčarstvom. Tudi govedi je precej. Ljudstvo je siromašno in manj izobraženo nego v ostali Srbiji. Dolnje Podrinje slavi zlasti po svoji lepi koruzi in dobrem tobaku. Tudi živinoreja je dokaj razvita. Izmed rud, na katerih je Podrinje bogato, je predvsem važen svinec. Dolnja podrinska dolina je gosto naseljena. Največje mesto je Loznica s 4000—5000 prebivalci, središče podrinskega okraja ob rečici Štiri, blizu Drine. Nedaleč proč je lekovita žveplena kopel pri vasi Koviljači. V gornjem, redko naseljenem Podrinju, ki je le 8 do 10 km široko, ni nobenega važnega mesta.

Črtice.

I.

Kdor je za domovino umrl, ni umrl.

V Temešvaru so 12. avgusta pokopali prvega junaka s srbskega bojišča, pionirskega četovodjo Petra Ruppata. Pogreb je bil pretresljivo veličasten. Nad 10.000 oseb se je zbralo krog preproste krste na dvorišču garnizijske bolnišnice. Žene iz visokih in delavskih krogov so prinesle cvetlic in z njimi okrasile junakovo krsto. Na mrtvaškem vozu so bili štirje venci: prvi, s črnim trakom, je nosil napis: »Častniški zbor temešvarske garnizije«. Drugi,

z mažarskim trobojnim trakom, je imel napis: »Kdor je za domovino umrl, ni umrl. Temešvarska domoljubna dekleta.« Pogrebni obred je opravil pastor Karl Bohus, ki se je v imenu pokojnikovih domačih, ki bivajo v Franzfeldu in niso mogli pravočasno k pogrebu, poslovil od padlega junaka. Mnogo tisoč ljudi je spremljalo krsto prav do groba.

II.

Vojakovo pismo s srbskega bojišča.

»Hlas Naroda« je objavil sledeče pismo nekega vojaka s srbskega bojišča z dne 13. avgusta, ki slove: Tu se vojskujemo na več straneh. Kar se drugod zgodi, ne vemo. Zdaj živim v neki srbski koči s svojim oddelkom 121 mož in skoraj z ravno tolikimi konji. Ne moremo biti tu dovolj previdni, ker je polno vohunov, skoraj vsak pop vohuni. Srb je rojen zahrbtnož. Navidezno ti je vdan, a vedno je pripravljen izdajati in klati. Voz, naložen z jabolki, med katerimi so skrite bombe, ni tu nič posebnega. Navadil sem se že, da z nobenim ne govorim drugače kakor s samokresom v roki in zahvaljujem Boža, ker imamo tako izborne samokrese, ki dvanaestkrat ustrelje. Večkrat se spominjam udobnega življenja v Pragi, a četudi tu živimo kakor cigani, prenašamo vse z največjo potrpežljivostjo. Vročim dnevom slede krasne noči, svež zrak, krasno, z zvezdami obdano nebo in vmes gromenje naših topov, to so kontrasti, ki zapuščajo v naših dušah trajne vtise. Ne more se popisati, kako veselo hite naši češki fantje v boj.

III.

Boj z dne 18. avgusta.

»Magyar Orszag« je opisal boj z dne 18. avgusta po poročilu ranjenega majorja Maiselna, ki je ta dan na čelu bosenskega infanterijskega bataljona vodil napad z bajoneti in bil za ta čin povišan v podpolkovnika. Podpolkovnik Maisel zlasti naglašja hrabrost Bosancev, ki se niso ustrašili smrti ter so kakor vihar prodirali v srbske bojne vrste in tako srbske polke omajali. Kljub šrapnelom, ki so kakor toča padali proti našim, se bataljon ni ustavil, marveč je drvel naprej. Zdelo se je, da sovražna toča junaški pogum naših in njih

zaničevanje smrti še le dviga. Podpolkovnik Maisel ne more tudi prehvaliti ovacij, s katerimi je občinstvo v Novem Sadu sprejelo bolniški vlak z ranjenci na vožnji proti severu. Odlične meščanke so ranjenecem uprav ginljivo postregle.

IV.

Pripovedovanja ranjencev in vojakov o bojih pri Šabcu.

Neki ranjenec, ki je bil ranjen pri okupaciji Šabca in pripeljan v Budimpešto, pripoveduje o zavzetju Šabca sledeče: Zjutraj, 12. avgusta, je dobil naš polk zapoved, da gre čez Savo. Vsa vojska se je ukrcala na plave, ki so takoj odpluli od brega. Sredi Save so jih obsule z močnim ognjem srbske čete, ki so se nahajale na nasprotni obali. Na srečo srbska vojska ni imela posebnih uspehov. Z malimi izgubami smo prišli na drugo stran, vrgli smo se na zemljo in pričeli streljati proti srbskim četam. Ali srbske čete se tudi niso umikale pred našim ognjem. Zato je bilo ukazano vzeti pozicije z naskokom. Z velikim in hitrim naskokom je naša vojska naskočila srbske pozicije in prepodila iz njih Srbe. Ko smo se mi utrdili na nasprotni strani, so naše pionirske čete napravile most čez Savo, nato so še druge naše čete prišle na srbsko stran. Najprej je prišel neki češki, potem ogrski polk, za njimi njihova artiljerija in kavalerija. Med našimi ni bilo mnogo ranjenih, kolikor se mi zdi, so imeli Srbi mnogo več ranjencev. Med našimi četami vlada veliko navdušenje, in čeprav veliko trpe, vendar so čile in zdrave.

Drugi ranjenci pripovedujejo: Ko se je prvi polk nahajal na srbskih tleh in smo Srbe zapodili v beg, so naši pešci veselo korakali v Šabac in pregnali srbske čete, ki so imele kriti umikanje. V Šabcu samem niti ni bilo več kakega hujšega boja. Srbi so kar izginili. Civilno prebivalstvo pa je streljalo na nas iz hiš; vse take smo postrelili.

Neki drug ranjenec pripoveduje: Prvi napad na koncentriranega sovražnika pred Šabcem je podvzelo vsega vkup le šest bataljonov in načrt sijajno izvršilo. Redna srbska vojska se je hitro umaknila ter prepuстила kritje za umikanje popolnoma četa-

šem. Četaši, ki so imeli v desni handžar, v levi pa ročne granate, se niso postavili niti v skupine, marveč so kar posamezno nastopali. Naši so kakor veter navalili nanje in jih postrelili, še preden so imeli čas rabiti svoje orožje. Vsak naš strel je podrl po enega četaša. Naši vojaki so bili najbolj izpostavljeni na krilih. Nekateri so zadeli na četaše prsi ob prsi, jih zgrabili za roke, v katerih so držali handžarje, in jih toliko časa držali, da jim je prišel na pomoč kak tovariš in četaša ustrelil. Od tod izhaja, da je toliko naših vojakov ranjenih na rokah. Samih šest bataljonov je pregnalo petkrat močnejšega sovražnika, in še preden je bil most dovršen in je mogel vkorakati glavni del naših čet, je bil Šabac že naš.

Šabac je bil navidezno prazen, toda iz zasede so prežali sovražniki. Iz gosto zaraslega mestnega parka so jele na naše vojake leleti bombe. Takoj se je otvoril ogenj v to goščo, park smo zažgali, in kdor se je hotel iz ognjenega morja rešiti, tega smo ustrelili.

Na južnem koncu mesta je stal petnadstropen paromlin, iz katerega je med naše vojake padlo par granat. Naših to ni niti za hip zmedlo: otvorili so ogenj proti odprtim oknom in kmalu je stalo veliko poslopje v plamenu. V posloplju se je nahajalo 650 četašev in še veliko več žensk in otrok, ki so vsi od prvega do zadnjega našli smrt, bodisi v plamenu, bodisi od krogel naših vojakov.

Srbski vojaki in četaši so se umaknili zapadno od Šabca za neki gozd in se ondi koncentrirali v velikem številu. Nekaj časa so morale naše čete prodirati za sovražnikom v manjših oddelkih, ker je bil teren neugoden. Po kakih dveh kilometrih poti smo pa dosegli jako ugodno postojanko, in še preden so srbske predstraže mogle naznaniti naše čete, smo postavili topove in jih namerili v gozd, oziroma srbsko taborišče. Gozd je začel kmalu goreti, in kakor hitro se je pokazala iz gozda kaka srbska četa, da bi ušla, so počile nagosto naše puške in Srbe do zadnjega pobile. Gozd in vas za njim, v kateri sta bila dva srbska polka, sta zgorela.

V Šabcu so naše čete zasegle bogat plen; naše zastave so plapolale na vseh javnih poslopljih.

V.

Srbska predrznost v boju.

O postopanju srbskih četašev poroča vojak: O priliki zavzetja Šabca smo zapazili nekega srbskega popa, ki je stal s križem v roki pred mnogobrojno deco. Čeprav naši vojaki niti mislili niso na kake sovražnosti proti tej deci, je pričel pop kričati: »Čuvajte deco!« Nekateri vojaki so se začudili postopanju popa in se ustavili. Ta hip je pa izvlekel pop bombo in jo vrgel med naše vojake. Dognalo se je, da je bil to nek srbski četaš, preoblečen v popa. Ustrelili so ga na mestu. Četaši so od vseh strani streljali na nas.

Neki ranjeni poročnik je pripovedoval: Značilno je, da Srbi ne prizanašajo niti Rdečemu križu. Dokazano je, da so Srbi ranili več polkovnih zdravnikov. Neki ranjeni četaš je šel v svoji krutosti tako daleč, da je streljal na nekega zdravnika v hipu, ko se je ta sklonil k njemu, hoteč ga obvezati. Zdravnik je pravočasno potegnil revolver in četaša ustrelil.

V petek dne 21. avgusta so prišli v Zagreb trije transporti ranjencev. Ljudstvo jih je navdušeno sprejelo. Ranjenci so pripovedovali, da so Srbi zelo divji. Otroci, stari 14 let, nosijo puške in imajo 400 do 500 patron. Naši častniki so ranjeni največ v nogo, medtem ko je moštvo ranjeno v levo roko ali pa v glavo.

Neki trgovec v Pragi, ki služi kot desetnik, je pri Šabcu zgrešil svoje čete. Žejen, kakor je bil, je šel v neko kočico in zahteval vode od neke stare kmetice. Preden je pil, je zahteval, da naj tudi sama pije. Ker ni hotela piti, jo je ustrelil. Dokazalo se je, da je ženska vodo zastрупila.

Kakor so pripovedovali ranjenci, so našli v Šabcu vrednosti za 18 do 20 milijonov. Srbi najbrže niso mislili, da bodo naši junaški vojaki mogočno utrjeni Šabac osvojili.

VI.

»Molim, nemoj!«

O bojih s Srbi je pisal neki vojak: Pri nekem naskoku na sovražnikov polk sva bila jaz in moj tovariš skupaj. Najprej je on, potem pa jaz ustrelil s svojim malim revolverjem, nato pa s puško. Čudežno

sva se oba od tukaj rešila. Za to sva morala štiri ure stati do prsi v neki reki, kjer sva se mogla skrivati pred artiljerijskim ognjem. Pri tem boju sem ustrelil štiri Srbe. Mlad, lep fant me je tako lepo prosil: »Molim, nemoj!«, ali z ozirom na druge sem ga moral ustreliti. Nato sem vzel nekemu ranjencu puško in sem ustrelil še tri bežeče Srbe. Grozno rokodelstvo, ali mora biti, ker sem drugače sam izgubljen. Bog, tako obžalujem vsakega Srba, ki je ravno tako človek in mora na povelje svojega kralja iti v boj. Smrtni kriki mnogih mi še zvene v ušesih. Kako neskončno bolešno zveni smrtni krik. V njem leži cela večnost. Hrepenenje za življenjem in zadnja bolečina, da mora vse zapustiti. Srce se mi krči, če mislim na te reveže.

VII.

Naši junaki.

Vsa poročila so soglasna priča o junaštvu naših čet, ki se bore proti Srbom. S klici: »Za Ferdinanda in Zofijo!« so drle naše čete naprej. Hrvatje so sredi sovražnega ognja metali svoje čepice v zrak in klicali: »Kako me bo gledala žena, ko pridem nazaj, ako ne bom za cesarja imel vsaj čepico prestreljeno.«

Srbi so po travnikih nastavili velike kupe sena, ker so mislili, da jih bodo naši zažgali. Kupi so bili prej dobro odmerjeni cilji za srbsko topništvo.

V bojih je padel srbski polkovnik Mijo Vašić. V borbi mož proti možu mu je zaklical vojak Ličan: »Nisi vreden bodala, sokrivec umora Ferdinanda!« — ter ga zadavil.

VIII.

Kruto in nečloveško postopanje z ranjenci.

Srbske čete mučijo in izkvarjajo ujetnike in ranjence. Tako so dobili enega naših brez glave in rok. Prostora, kjer naše ranjence obvezujejo, obstreljavajo. Srbske vojaške čete razvijajo bele zastave; kadar pa naši ogenj ustavijo, začno zopet zavrtno naše čete napadati. Vojaki drugega in tretjega poziva, ki nimajo niti uniforme, niti kakega drugega vojnega znaka, kakor tudi komitaši, se delajo kakor bi bili popolnoma mirni državljani, kadar jim grozi

nevarnost ujetništva, se hitro znebijo orožja, samo da se jetništva rešijo. Pri ubitih komitaših so se našle patrone, nabasane z žebli, bakrom in vitriolom. Srbski civilisti, zlasti žene in otroci, streljajo in mečejo bombe zavrtno armadi v hrbet. Naše čete špione, civilno prebivalstvo in komitaše, ki so se na omenjeni način pregrešili, usmrte. V Lešnici, kjer je prebivalstvo kakor sploh sovražnosti uganjalo, je bila naložena vojna kontribucija za kazen. Srbska zverinstva nasproti našim četam so dokazana z mnogimi žalostnimi dokazi. Tako se je dognalo, da so mučile zaostale naše ranjence dekleta, žene in celo otroci ter jim odrezali glave in posamezne ude. Dogodilo se je, da so Srbi izobesili bele zastave, ko so se pa naše čete približale, so na nezavarovane streljali.

IX.

Naši uspehi in težave na srbskem bojišču.

Ranjen častnik je pripovedoval: Javnost ne vé prav presojeti položaja na srbskem bojišču. Tu ne gre za velike moderne bitke, marveč za silno težavno vojno. Sovražnika nikjer ne dobiš pred top in puško v veliki armadi, kjer bi mu lahko takoj zadal odločilni smrtni udarec; Srbi so namreč razpršili svoje brambne sile na majhne drobce, ki jih je treba posamezno iskati in trebiti na težavnem ozemlju. Vrhutega je tukaj vsak človek — moški ali ženska, starec ali otrok — sovražnik, ki preži nate z bombo in puško izza vsakega vogla, izza vsakega grma. Tu je torej potrebno težavno, podrobno delo — velikih bitk ne more biti, ker jih sovražnik noče in se jih izogiba. Kljub vsem tem težavam je doslej naše delo na Srbskem vseskozi uspešno in vztrajno napredovalo.

X.

Kako Srbkinja plačuje usmiljenje.

O zavrtnih napadih na naše poročajo listi o novih grozovitostih: V Šabcu je šel neki častnik z več vojaki v neko hišo. Našel je dva otroka, ki sta se igrala pri postelji svoje bolne matere. Častnik, ki je sam rodbinski oče in ki ima otroke rad, je otroka božal, ženi je pa podaril eno

krono. Ko je zapuščal sobo, je pa hinavka, zahrbtna Srbkinja potegnila pod odejo skrit revolver, ustrelila na častnika in ga na nogi ranila.

XI.

Mrličji v vodnjaku.

S srbskega bojišča vračajoči se stotnik je pripovedoval: V neki vasi blizu Šabca sem pustil svojo stotnijo počivati. Vse je hitelo takoj k vodnjaku. Dobili smo iz precej globoke luknje vodo. Iz previdnosti sem jo dal piti nekemu psu. Ker se živali ni zgodilo ničesar, sem dal povelje, da sme moštvo piti. Bili smo žejni in vsi smo uživali lepo, čisto, mrzlo vodo, ki pa je imela nekak neprijeten okus. Toda česa ne zaužije vojak v vojski — glavna stvar, da ima kaj jesti in piti. Ko je bilo v vodnjaku že manj vode, smo morali zajemati globokeje, in kdo more popisati naše začudenje, ko smo naenkrat s posodo izvlekli iz vodnjaka tudi truplo avstrijskega tovariša, kateremu je sledilo takoj drugo truplo. Srbi so tedaj pred begom, ker niso imeli na razpolago strupa, poizkusili vodo zastrupiti z mrličji.

XII.

Dvanajstletna metalka bomb.

Podivjanost Srbov je strašanska. V bolnici v Novem Sadu se nahaja dvanajstletno srbsko dekle. Sama kost in koža, leži pa od štirih strelcev težko poškodovana. Deklica, ki svoji obsodbi gleda v oči, je iz neke hiše pri Šabcu (iz katere so tudi njeni starši streljali) nič manj kakor 18 bomb vrgla proti našim ljudem. Rane, povzročene po takih bombah, so radi svinčenih koscev zelo mučne in nevarne.

XIII.

Zvijace Srbkinj in srbskih četašev.

Neverojetno je, kako zvito Srbi našim zadajajo škodo in izgube. Ženske se skrivajo v luknje, da jih ni mogoče videti, čez glavo pa položijo velike liste neke rastline. Ko so naše čete mimo lukenj odšle, prično streljati na naše ljudi. Četaši se vležejo na polje, kakor da so mrtvi. Puško položijo čez prsi. Komaj gre naš vojak mimo njega, pa ga ustreljajo ali pa udari od zadaj s kopitom puške.

XIV.

Srbska podzemna telefonska centrala v Šabcu.

Neki ranjeni častnik je pripovedoval: Ko smo zavzeli Šabac, nas je presenetilo, ker so srbski vojaki močno zasedli sosedne vasi. Šlo je za izdajo, ki smo jo kmalu zasledili. Iz neke rakve v Šabcu so izkopali Srbi v sosedne vasi podzemeljski hodnik, po katerem je bil izpeljan telefon. Srbkinje so po telefonu poročale srbskim četam vse, kar se je godilo v Šabcu.

XV.

Ogrski orožnik ujel tri srbske častnike.

Vsi se smejejo zvijači, s katero je neki ogrski orožnik ujel tri srbske častnike. Orožnik je nekega večera patroljiral in je prišel na svojem potu do neke samotne kmečke hiše. Ker mu je bil dolg čas, je odprl vrata hišice in vidi v svoje veliko začudenje okoli gospodarjeve mize tri srbske častnike, ki so ravno pili. Hitro se odloči, kakor da bi vodil močno patroljo in dá povelje, naj se hišo obkoli. Ko je še dal povelje »los«, stopi z bajonetom v roki v sobo in zahteva od častnikov, da vržejo orožje skozi okno in da gredo nato na dvorišče. Vsakega posameznega častnika je spremljal na dvorišče, kjer ga je hitro zvezal. Srbi so se bali premoči in so sledili povelju, orožnik jih je pa vesel pripeljal k našim četam.

XVI.

Kako se Srbi vojskujejo.

Naši vojaki so naleteli v bojih s Srbi na številne male grobove, ki so jih kot take s križi označevali. Pozneje se je pa izkazalo, da so se teh križev Srbi posluževali za to, da so lahko preračunali oddaljenost in da so zato lahko streljali. Večkrat so zadeli naši vojaki na tenke vrvi, ki so bile čez travnike napete. Konec vrvi je služil Srbom v bojni črti kot znamenje. Takoj ko so se vrvi začele tresti, so vedeli, kam naj streljajo. Ob bregu Save in ob železniškem nasipu so zgradili med gostim drevjem visoke lesene odre, s katerih so streljali. Četaši, ki so z dreves streljali, so se privezali na veje, in sicer zato, da bi pozornosti naših vojakov ne obrnili na njih skrivališča, če bi bili zadeti.

Drugi zvezek „Svetovne vojske“, ki izide 18. t. m., bo vseboval popis razmer med Avstrijo in Rusijo po sarajevskem zločinu, vpliv Rusije na Srbijo, obisk francoskega predsednika v Peterburgu, začetek sovražnosti med Avstrijo in Rusijo, popis prvih bojev v Galiciji, boje pri Hrasniku, Zamoscu, Lublinu, Brodyju itd. in mnogo zanimivih črtic iz teh bojev, ki so jih pripovedovali ali napisali vojaki iz teh bojev. Med drugim tudi pripovedovanja in dopise slovenskih vojakov, ki so se udeležili teh bojev. — Zemljevid, več izvornih in drugih slik bo krasilo ta sešitek.

Naročajte nove krasne razglednice „Vojska v podobah“ v skupini 16 izvodov za 90 vin., po pošti 1 krono. Posamezne razglednice stanejo 10 vin. Dobivajo se skupine pri upravi „Bogoljuba“ v Ljubljani, posamezni izvodi po vseki trgovinah.
